श्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्य -विरचितं

मायावादखंडनम्

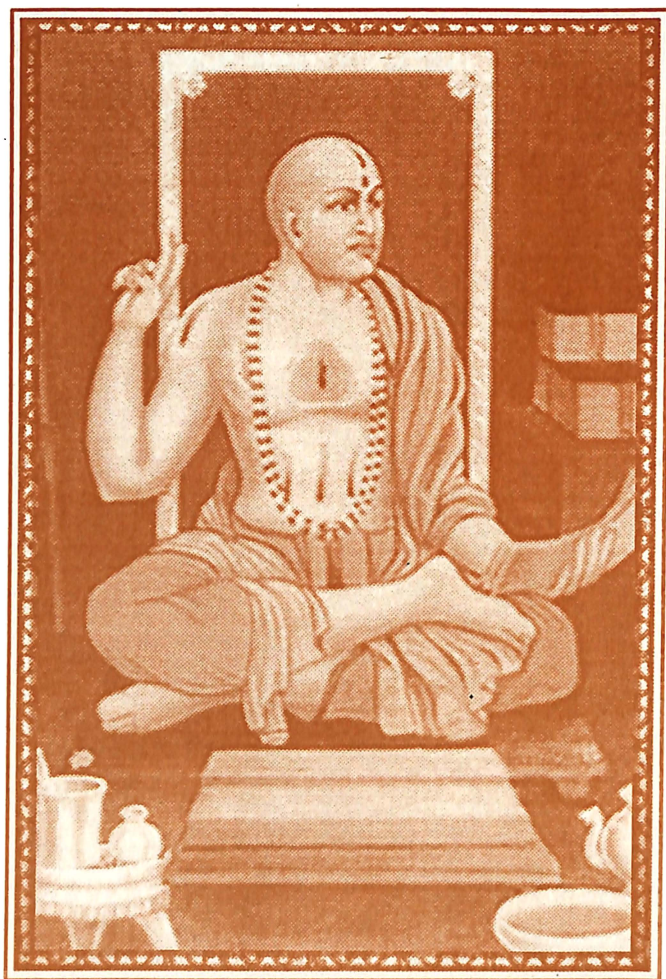

संपादकीय : पं. रोट्ति वेंकटेश्

श्री समीर समय संजीविनी (रि) प्रतिष्ठान

नं.१६, अनन्त पद्मनाभ :, नि. १ अड्ड रस्ते,

मल्लेस्वर, बेङ्गलूरु-५६०००३, दूरवाणि : २३५६०४२७

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರು

श्रीमदानंदतीर्थ -भगवत्पादाचार्य -विरचितं

मायावादखंडनम्

श्रीमद् जयतीर्थ विरचित टीका

श्री सत्यनाथ तीर्थ विरचित "परशु टिप्पणि"

श्री श्रीनिवासतीर्थ विरचित टिप्पणि-कन्नड अनुवाद सबंकृत)

संपादकीय : पं. रोट्टि वेंकटेश्

प्रकाशक :

श्री समीर समय संजीविनी (रि) प्रतिष्ठान

नं.१६, अनन्त पद्मनाभ :, नि. १ अड्ड रस्ते,

मल्लेस्वर, बेङ्गलूरु-५६०००३, दूरवाणि : २३५६०४२७

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ 'ಮಾಯವಾದಖಂಡನ'
ಶ್ರೀಮತ್‌ಜಯತೀರ್ಥಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ – ಟೀಕಾ
ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥ ವಿರಚಿತ – ಟಿಪ್ಪಣಿ
ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥ ವಿರಚಿತ – ಪರಶು ಟಿಪ್ಪಣಿ
ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾನುವಾದ ಸಮಲಂಕೃತ

ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣ : 2011

ಪುಟಗಳು – 88

ಬೆಲೆ ರೂ. 60/–

ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು
ಪುಟವಿನ್ಯಾಸ, ಸಹನಾ ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್
ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆ : ಎನ್.ವಿ.ವಿ. ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್

ಮುದ್ರಣ

ಜಯಂತ್ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್
ಕಸ್ತೂರಬಾನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು–560026
ಮೊ : 95901 26777

॥ ಶ್ರೀ ವೈಕುಂಠ ಸೀತಾ ರಾಮೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಶ್ರೀ ಕೂಡ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥ ಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನಂ

ಆಶೀರ್ವಚನ

ವಾದಾದಯ ಪ್ರಕರಣ ಸ್ಫುಲಿಂಗಾಸ್ತನವೋ ಸಪ್ಸಲಂ ।
ವಿಪಕ್ಷ ಕಕ್ಷಂಕ್ಷಿಣ್ಯಂತಿ ಮಾರುತೇನತ್ವಯೇರಿತಾ: ॥

ಎಂಬ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ
ಶ್ರೀಮನ್‌ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ

ದಶಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ 'ಮಾಯವಾದ ಖಂಡನ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇನೇ ಮಾಯಾವಾದ ಮತದ ಒಂದೂಕಾಲ ಲಕ್ಷ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುವ ಸಮಾರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥರು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು, ತಪಸ್ವಿಗಳಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರು, ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಉದ್ಭೋಕವಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಮಹದುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರೀ ಸಮೀರ ಸಮಯ ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಪಿಪಾಸೆಯನ್ನು ಹಿಂಗಿಸಲು ಮಾಯವಾದ ಖಂಡನದ ಟೀಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರ್ಥತೀರ್ಥರ 'ಪರಶು' ನಾಮಕ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತಾ, ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮುದ್ರಿತವಾಗಲಿ ಎಂದು ಬಯಸುತ್ತೇವೆ.

ಮೊಕ್ಕಂ, ಬೆಂಗಳೂರು
26.3.2011

ಇಂತಿ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆಗಳು

श्री रघुविजयतीर्था:

ಪ್ರಕಾಶಕರ ನುಡಿ

ಶ್ರೀ ಸಮೀರ ಸಮಯ ಸಂಜೀವಿನೀ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಹರಿಗುರುಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ, ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗ್ರಂಥದ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಕೃತ "ಮಾಯಾವಾದ ಖಂಡನ", ಟೀಕಾ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾಥ ತೀರ್ಥ ವಿರಚಿತ "ಪರಶು" ಟಿಪ್ಪಣಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥಿಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಪ್ರೋಫೆಸರ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿರಾಯಕೃತ ಕನ್ನಡದ ಅನುವಾದದೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಭಗವದ್‌ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಆಶೀರ್ವಚನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಕೂಡ್ಲಿ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ ತೀರ್ಥ ಮಹಾ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು 108 ರಘುವಿಜಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ದಯಪಾಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಅನಂತಾನಂತ ಶಿರ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

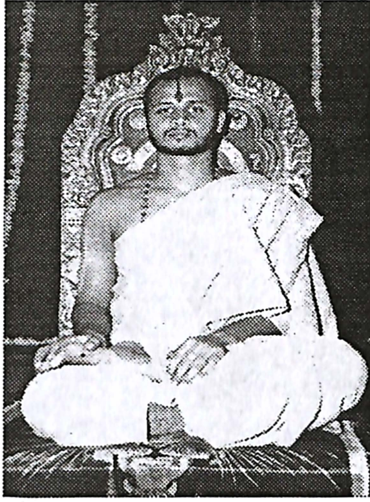
ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸಹಾಯ ನೀಡಿರುವ ಭದ್ರಾವತಿಯ ಶ್ರೀ ಕೆ.ಎಸ್. ವಾದಿರಾಜರವರಿಗೂ ಶ್ರೀ ಹರಿವಾಯುಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನ.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅಕ್ಷರ ಜೊಡಣೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಸಹನಾ ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್ ರವರಿಗೂ ಎನ್.ವಿ.ವಿ. ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್ ರವರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ್ ವಿಠಲ್‌ರವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಇತಿ

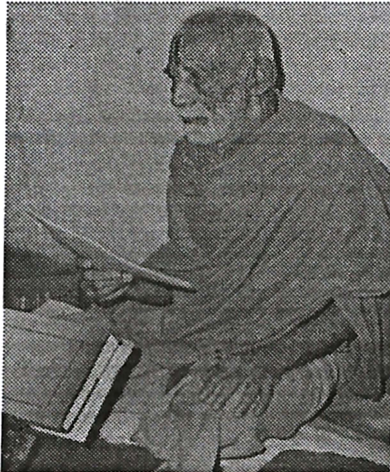
ಚಿಟ್ಟಪಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸಚಾರ್ಯರು

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ 1008 ಶ್ರೀಸತ್ಯಾತ್ಮತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು
ಉತ್ತರಾದಿಮಠ

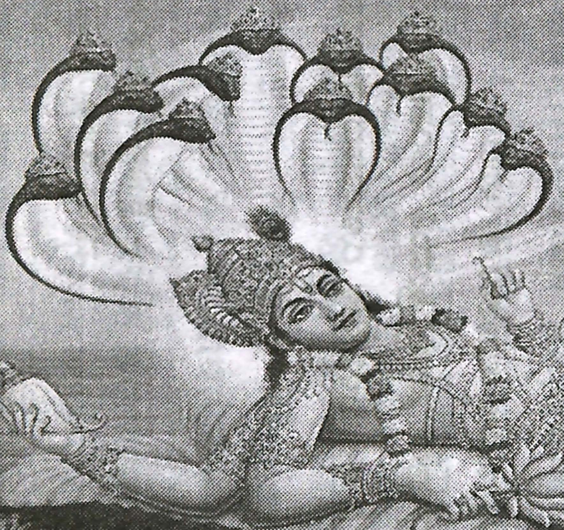
ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಪ್ರಮೋಧತೀರ್ಥರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ,
ಮುಳಬಾಗಿಲು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದ
(ಶ್ರೀವೃಷನಾಮ ಸಂವತ್ಸರ, ಆಶ್ವೀಜ ಬಹುಳ ಸಪ್ತಮಿ)
(ಬೃಂದಾವನಸ್ತ)

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ 1008 ಶ್ರೀಪ್ರಜ್ಞಾನನಿಧಿತೀರ್ಥರು

ಪಂಡಿತ ಚಿಟ್ಲಪಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು, ಕೋಲಾರ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿ

ಶ್ರೀಮದ್ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ

ಅರ್ಪಣೆ

ನಮ್ಮ ಪೂಜ್ಯ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ

ಶ್ರೀ ಕೆ. ಶಾಮಾಚಾರ್ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಶಾಂತಾಬಾಯಿ

ಪುಣ್ಯಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ಈ ತುಳಸೀದಳ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಕಾಶನ

– ಕೆ.ಎಸ್. ವಾದಿರಾಜ್
ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದವರು

मायावादखण्डनम्

नरसिंहोऽखिलाज्ञानमतध्वान्तदिवाकरः ।
जसयत्यमितसज्ज्ञनसुखशक्तिपयोनिधिः ।।

विमतमनारम्भणीयम्, अन्यथाप्रतिपादकत्वात्, यदित्थं तत् तथा, यथा सम्प्रतिपन्नम् । न हि ब्रह्मात्मैक्यस्य याथार्थ्यं तत्पक्षे । अद्वैतहानेः स्वरूपातिरेके । अनतिरेके स्वप्रकाशत्वादात्मनः सिद्धत्वात् स्वरूपस्य विशेषत्वाच्चात्मनो नानधिगतो विशेषः । सिद्धत्वात् स्वरूपस्य विशेषाभावाच्चा नाज्ञानं कस्यचिदावरकम् । अनधिगतार्थगन्तृ प्रमाणम् इति तन्मतम् ।

अज्ञनासम्भवादेव तन्मतमखिलमपाकृतम् । मिथ्यात्वे चैक्यस्यातत्त्वावेदकत्वमागमस्य स्यात् । सत्यता च भेदस्य । एवमेव प्रयोजनमपि निरस्तम् । स्वरूपत्वान्मोक्षस्य पूर्वमेव सिद्धत्वात् । अज्ञानासम्भवेन चतुर्थप्रकाराभावात् पञ्चमप्रकारताऽपि निरस्ता । विषयप्रयोजनाभावादेवाधिकारी च । तदभावादेव सम्बन्धोऽपि ।

द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च ।
क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोक्षर उच्यते ।।

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः ।

यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ।।
यस्मात् क्षरमततोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ।
अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ।।

यो मामेवमसम्मूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ।
स सर्वविद् भजति मां सर्वभावेन भारत ।।

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयाऽनघ ।
एतद् बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात् कृतकृत्यश्च भारत ।।

इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः ।
पमसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेरात्मा महान् परः ।।

महतः परमव्यक्तमव्यक्तापुरुषः परः ।
पुरुषान्न परं किंचित्सा कष्ठा सा परा गतिः ।।

भूम्नः क्रतुवज्ज्ययायस्त्वं तथा च दर्शयति इति विष्णोः सर्वोत्तमत्वमेव सर्वशास्त्रार्थत्वेन भगवता श्रुत्या चाभिहितम् ।।

इति सर्वज्ञामुनिना मायावादतमोऽखिलम् ।
निरस्तं तत्त्ववादेन सतां संशयनुत्तये ।।

नास्ति नारायणसमं न भूतं न भविष्यति ।
एतेन सत्यवाक्येन सर्वार्थभगवत्पादाचार्यविरचितं मायावादखण्डनं सम्पूर्णम् ।।

श्रीपद्मनाभतीर्थभट्टारकविरचिता
मायावादखण्डनटीका

हरिः ॐ ।। अमितसज्ज्ञानसुखशक्तिपयोनिधित्वान्नरसिंहोऽखिलाज्ञानमतध्वान्तदिवाकर इत्युक्तम्। तत्र सज्ज्ञानसुखशक्तिपयोनिधित्वान्नरसिंहोऽखिला ज्ञानमतध्वान्तदिवाकरण इत्युक्तम्। तत्र सज्ज्ञानेनाज्ञानव्युदसनप्रकारमाह विमतमनारम्भणीयमि-त्यादिना। जैनादिमतवत्स्वमतस्यापि बाधितविषयत्वेनाङ्गकारान्मायावादिना जैनबौद्धादिग्रन्थवन्मयावादो नारम्भणीयो बाधितविषयत्वाविशेषदित्यर्थः।

मायावादस्य बाधितविषयत्वं प्रतिपादयति। न हीत्यादिना। ब्रह्मात्मैक्यं हि मायावादप्रतिपाद्यम्। न हि तन्निरूपयितुं शक्यते मायावादिना। तथा हि- यदेतद् ब्रह्मैक्यमात्मनस्तदेतदात्मव्यतिरिक्तमात्मस्वरूपं वा । आत्मातिरिक्तं सत्यं चेदद्वैत-हानिस्स्यात्। आत्मातिरेकेण वस्त्वन्तरानभ्युपगमात्। आत्मनोऽनतिरेके सिद्धसाध (नता) नापत्तिर्दोषस्स्यात्। स्वयंम्प्रकाशात्मस्वरूपप्रतिपादकस्यामानत्वं स्यात् । अज्ञातज्ञापकस्य मानत्वेनांऽङ्गकृतत्वात्। मेयत्वादेवात्मनो मिथ्यात्वं स्यात्। ज्ञेयस्य शुक्तिरजतवन्मिथ्यात्वाङ्गकारात्।

न च केनचिदाकारेण स्वयंम्प्रकाशमानोऽपि विशेषाकारेण माया वादप्रतिपाद्य इति वाच्यम्।

निर्विशेषत्वेनाङ्गीकृतत्वात्तस्य। आत्मन स्स्वयम्प्रकाशस्याज्ञानासम्भवान्नमनकल्पितो विशेषशस्त्रप्रतिपाद्य इति वक्तुं शक्यते । न तु कथमज्ञायमानसम्भवेनाज्ञानासम्भवान्नाज्ञाननिवृत्त्यर्थो मायावाद इति वक्तुं शक्यत्वादित्यर्थः। ब्रह्मैक्यमात्मातिरिक्तं सत्यं चेदद्वैतभङ्गस्स्यादित्युक्तम्। तन्न। ब्रह्मात्मैक्सस्य मिथ्याभूतत्वादित्याशङ्क्य परिहरति ।। मिथ्यात्वे चैक्यस्येति ।। ब्रह्मात्मैक्यं हि वेदान्तप्र-तिपाद्यमङ्गकृतं मायिना। तस्य मिथ्यात्वे वेदस्यातत्त्वाव-दकत्वेनाप्रमाणयं स्यातं । जीवब्रहणोरैक्यस्य मिथ्यात्वेन भेदस्य सत्यता । परस्परविरुद्धयोरेकत-रनिषेधस्यान्यतरविधि नियतत्वात्। अतो द्वासुप-र्णेत्यादिजवेशभेदवाक्यानुरोधेन तत्त्वमसीति-वाक्य-मग्रिर्माणवक इतिवद् गौणार्थमवगन्तव्यमित्यर्थः।

यथा जवब्रह्मौक्यलक्षणविषयकत्वमपि निरुपयितुमशक्यत्वेन बाधितं तथा प्रयोजनमपि निरूपयितुमशक्यत्वेन बधिकमित्याह एवमेव प्रयोजनमपि निरस्तमित्यादिना ।। यदेतत्साधनवैयर्थ्यात् न चात्मा ज्ञानासम्भवेन तन्निवृत्त्यसम्भवात् । न सन्नासन्नापि सदसन्न सदसद्विलक्षणः, किन्तु पञ्चमपकारोऽज्ञाननिवृत्तिरूपो मोक्ष इति यन्मायिनोक्तं तदप्यत एव निरस्तं भवति । सदसद्विलक्षणरूपचतुर्थप्रकाराज्ञानासम्भवेन पञ्चमप्रकारस्याज्ञानवि-वृत्तिरूपमोक्षस्य सुतरामसम्भवात्। अज्ञान विलक्षणयाऽऽत्माज्ञाननिवृत्या भाव्यम्। भावाभावयो-

र्भिन्नप्रकारत्वादिति सदसद्विलक्षणरूपा-ज्ञाननिवृत्त्या-ख्यमोक्षस्य पञ्चमप्रकारत्वं कल्पितं तदज्ञानासम्भवे न सम्भवतत्यर्थः । अत उक्तप्रकारेण मायावादे विषयप्रयोजनासम्भवादसम्भवावितं प्रयोजनमुद्दि-श्यासम्भवावितविषयप्रतिपत्त्यर्थं तद्बुद्धिमानधिकार न प्रवर्तत इत्यधिकार च निरस्तः । अधिकारिविषय-प्रयोजनानामसम्भवादेषां साध्यसाधनभावरूपस्स-म्बन्धोऽपि रिस्तः । तदाह ।। विषयप्रयोजनभावात् ।

बाधितत्वान्न ब्रह्मात्मैक्यं वेदप्रतिपद्यमित्युक्तम् । तर्हि किं वेदप्रतिपाद्यमित्यपेक्षितार्थं भगवद्वाक्येन साधयति ।। द्वाविमौपुरुषावित्यादिना ।। अस्यार्थो नारायणश्रुत्योच्यते ।

ब्रह्मरूद्रादयस्सर्वे शररक्षरणात्क्षराः ।
श्रीरक्षरात्मेत्युदिता नित्यचिद्देहका यतः ।
चेतनाचेतनस्यास्य राशेस्संशायकत्वतः ।
कूटस्थ आत्मा स ज्ञेयः परमात्मा हरिः स्वयम् ।
क्षराक्षरात्मयोर्यस्मादुत्तमस्स सदाऽनयोः ।
पुकक्षरुषोत्तमनामाऽतॉः प्रसिद्धो लोकवेदयो ।

इत्येतदर्थो विविच्य स्मृत्या समाख्यात इति योजनम् ।। इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था इति ।।

एतत् श्रुत्यर्थः पुराणग्रन्थेनोच्यते- देवेभ्य इन्द्रिया-त्मभ्यो ज्यायां सोऽर्थाभिमानिनः ।

सोमवित्तपसूर्याप्या अश्व्यग्नीन्द्रेन्द्रसूनवः ।
यमो दक्षश्चेन्द्रियेशास्सुपर्णो वारुण तथा ।
उमेति चार्थमानिन्यस्तिस्रो द्विव्द्येकदेवताः ।
मनोभिमानिनो रुद्रवन्द्रशेषास्त्रयोऽपि तु ।
ते श्रेष्ठा अर्थमानिभ्यस्तेभ्यो बुद्धिस्सरस्वती ।
तस्य ब्रह्मा महानात्मा ततोऽव्यक्ताभिधा रमा ।
तस्यास्तु पुरुषो विष्णुः

पूर्णत्वान्नैव तत्समः । कश्चित्कुतश्चिच्छेष्ठस्तु नास्तति किमु सा कथा । इति । द्विव्द्येकदेवता इत्यनेन द्वयोश्शब्दस्पर्शयोस्सुपर्णी देवता, रूपरसयोर्द्वयारूणी देवता, गन्धस्योमा देवतेत्युक्तं भवति ।

सर्वशास्त्रार्थत्वेन यद्विष्णोस्सर्वोत्तमत्वं तद्भगवत्तवाध्युक्तं तद्भगवत्कृतब्रह्मसूत्रेण द्रढयति- भूम्रः क्रतुवज्ज्ययस्त्वं तथा च दर्शयतीति । वेदिकत्वेन मायावादस्य प्रकृतत्वेन सज्ञनानां विष्णोस्सर्वोत्तमत्वं वर्णितं न वेति संशयसस्सयात् । चतन्निवृत्त्यर्थं मायावादं निराकृत्य तत्त्ववादेन ब्रह्मोशानादिजगदुत्तमत्वं विष्णोस्स्थापितं श्रीमदान्दतर्थमुनिनेत्याह इति सर्वज्ञमुनिनेति । उक्तार्ये दृढविश्वासार्थं भगवद्वेदव्यासवचनं महभारता-द्युक्तमुदाहरति । नास्ति नारायणसमिति ।। नास्ति नारायणसमं न भूतं न भविष्यतत्यस्य वाक्यस्य सत्यत्लवज्ञकङ्थनेन रूद्रादेर्जगदुत्तमत्ववचनं पुराणादि-गतमन्यथार्थमिति सचितम् ।

।। इति श्रमदान्दतर्थभगवत्पादविरचितमायावादखण्डटका श्रीमद्मनाभतर्थभट्टारकविरचिता समाप्ता ।।

श्रीवेणुपल्ली श्रीनिवासतीर्थविरचित मायावाखण्डनटीकायाः ।

टिप्पणी

श्रीरामं हनुमेत्सेन्यं श्रीकृष्णं भीमसेवितम् ।
श्रीव्यासं श्रीमदान्दतीर्थसंसेवितं भजे ।।१ ।।
प्रणम्य यादवाचार्यगुरूणां पादपङ्कजे ।
व्याख्यास्ये दुर्गमां मायावादखण्डनपञ्चिकाम् ।।२ ।।

सर्वज्ञकल्पाः टीकाकाराः श्रीमज्जयतीर्थश्रीचरणाः श्रीमदान्दतीर्थाचार्यकृतस्य मायावादखण्डनाख्यप्रकरणस्य-नाख्यप्रकरणस्य टीकां कर्तुकामाः स्वचिकीर्षितग्रन्थस्य निर्विन्घपरिसमाप्त्यर्थं श्रीमन्नृसिंहस्तवनरूपं मङ्गल कृत्वा शिष्यशिक्षायै ग्रन्थादावुपनिबन्घन्तः स्वचिकीर्षितं प्रतिजानते ।। नरसिंहमित ।। असह्याः प्रारिप्सितप-रिसमाप्तिरूपेष्टविरोधित्वेन सोढुमशक्याः उरवः अल्पमङ्गलानिवर्त्याः बहुसंख्याका वा ये प्रत्यूहाः बिन्घाः, विन्घोऽन्तरायः प्रत्यूह इत्यमरः, ते सम्यग्ज्ञानविरोधि-त्वादिना तिमिराणीव । तान्यपहन्तीति प्रत्युहतिमिरापहः, तम् । एताद्दशाप्रत्यूहनिरसने नरसिंह एव समर्थः । नृसिंहादिकमन्यच्च दुरितादिनिवृत्तय इति वचनात् । अतः स एव प्रणम्य इत्याशयः । मयावादेति परकीयप्रकरणं तस्य

खण्डनं तन्नामकं भगवत्पादकृतं प्रकरणं व्याकरिष्ये व्याख्यानां करिष्ये ।

नन्विदं प्रकरणं न व्याकर्तव्यं विषयप्रयो-जनाधिकारिसम्बन्धलक्षणानु बन्धचतुष्टयविधुरत्वा-दित्याशङ्क्य अस्य प्रकरणत्वात् प्रकरणस्य शास्त्रैकदेश सम्बन्धित्वाच्छास्त्रे यद्विषयादिकं तेनैवास्य विषयादिमत्त्वम् । अतो युक्तं व्याकर्तव्यत्वमित्यभिप्रेत्य श्रुतितन्मीमांसयोः पराभिप्रेतविषयादिनिराकरणपूर्वकं स्वाभिप्रेतं विषयादिकं समर्थयितुम् इदम् प्रकरणं प्रवृत्तमित्यभिप्रेत्य श्रुतितन्मीमांसाशास्त्रयोः स्वाभिप्रेतं विषयादिकं तावदादौ दर्शयति ।। **इह हीत्यादिना** ।। इह अधिकार्यनधिकारिवर्गे अधिकारिण इत्यन्वयः । नन्वधिकारी कीदृश इत्याशङ्क्य नित्यानित्यवस्तुविवेको वैराग्यं शमदमादिसम्पत्तिर्मुमुक्षेति साधनचतुष्टयसम्पन्न एवेत्याशयेनोक्तम् ।। विविधेत्यादि ।। विविधसांसारिकदुःखदर्शनेनेत्यनेन नित्यानित्यवस्तु विवेकोऽभिप्रेयते । दुःखदर्शनेन विरक्तस्येत्युक्तव नित्यानित्यवस्तुविवेकस्य वैराग्यसाधनत्वं सूचितमिति ज्ञातव्यम् । शमो भगवन्निष्ठबुद्धिमत्त्वं दम इन्द्रियनिग्रहः । शमो मन्निष्ठता बुद्धिर्दम इन्द्रियनिग्रहः इति भगवद्वचनात् । आदिपदेन शान्तो दान्त उपरतस्तितिक्षुः इत्यादिश्रुत्युक्तविषयालम्बबुद्धिमत्त्वादिरूपो परत वादिसङ्ग्रहः । अनेन साधनाध्यायार्थोऽभिप्रेत इति

द्रष्टव्यम्। मोक्षस्वरूपे वादिनां विप्रतिपत्तेः स्वमते तन्निरुपणायोक्तं तन्निवृत्त्यै परमानन्दावाप्तये चेति। आनन्दस्य परमत्वं नाम दुःखासम्भिन्नत्वं नित्यत्वं (चेति) वेति द्रष्टव्यम्। तथा च आत्यन्तिकदुःखनिवृत्ति विशिष्टपरमानन्दाविर्भाव एव मोक्ष इत्युक्तं भवति। अनेन फलाध्यायार्थोऽभिप्रेत इति ज्ञातव्यम्। निखिलगुणोदा-रत्वोपपादनाय सकलेत्यादि विशेषणम्। प्रपञ्चाभेदे तदनुपपत्तिरिति भावः। अनेन समन्वयाध्यायार्थो वर्णितः। तत्र ह्यपर्यायानन्तशब्दानां महायोगवृत्त्या परब्रह्मणि समन्वय निरूपणेन निखिलगुणोदारत्वस्य वर्णितत्वादित्यवगन्तव्यम्। अत्र प्रपञ्चाद्भिन्नमित्येवोक्तौ मायावादिनापि प्रपञ्चाद् ब्राह्मणे व्यावहारिक भेदाङ्गीकारात् तादृशस्य भेदवतो ब्रह्मणः अस्मन्मते विषयत्वापत्त्या तत्परिहाराय परमार्थतो भिन्नमित्युक्तम्। भेदाभेदवादिनस्त्रिविधाः। जीवब्रह्मणोः संसारे केवलं भेदः मुक्तौ त्वभेद इति केचित्। अन्ये तु संसारे भेदाभेदौ, मुक्तौ त्वभेद एवेति। अपरे तु संसारे मुक्तौ च भेदाभेदावेवेति। मतत्रयेऽपि भेदः सत्योपाधिकृतः पारमार्थिक एवेति। तत्र संसारे परमार्थतोऽत्यान्तभेदस्यापि कैश्चिद्भेदाभेद-वादिभिः अङ्गीकारात्तद्व्यावर्तनाय एवेत्युक्तम्। तदर्थस्तु सर्वदेति। संसारे मुक्तौ चेत्यर्थः। संसारे मुक्तौ च भेदाभेद एवेति भास्करैकदेशिमतव्यावृत्त्यर्थम् अत्यन्तेत्युक्तमिति द्रष्टव्यम्। ननु युक्तिसमयादिभिः उक्तसमन्वये निरोधिते ब्रह्म

दोषवदपि स्यादित्याशङ्कां परिहरतोऽविरो-धाध्ययस्यार्थो वर्णितो निरस्तसमस्तदोषमिति । तत्र युक्त्यादीनामभासत्ववर्णनेन परब्रह्मणो निर्दोषत्वस्यैव वर्णितत्वादिति भावः ।। तदुपकरणेति ।। श्रुत्यर्थनिर्णाय-कन्यायग्रनन्थनात्मिकाया इत्यर्थः । धर्मे प्रमीयमाणे हि वेदेन करणात्मना । इतिकर्तव्यभागं मीमांमा पूरयिष्यतीति वचनादिति द्रष्टव्यम् । अनेन श्रुतितन्मीमांसाशास्त्रयोः उक्तविशेषणविशिष्टं परब्रह्म विषयः । निरुक्तो मोक्ष प्रयोजनम् । साधनचतुष्टसम्पन्नोऽधिकारी । यथायोग्यं सम्बन्ध इत्युक्तं भवति । तत्त्वमिति सैद्धान्तिकं रहस्यं प्रमेयमित्यर्थः ।

एवं श्रुतितन्मीमांसाशास्त्रयोः स्वाभिप्रेतविषयादिकं निरूप्य पराभिप्रेतविषयादिमाह ।। **अपरेत्यादिना** ।। अज्ञाननिमित्तं एवयाज्ञाननिमित्ताम् । निबर्हणीयं विनाश्यम् ।। अनर्थहेतोः ।। दुःखाद्यनर्थहेतोः । अस्याज्ञानस्य प्रहाणाय विनाशायेत्यर्थः ।। **आत्मैकत्वेति** ।। आत्मनः जीवस्य यद् ब्रह्मणाएकत्वम् ऐक्यं तस्य या विद्या यज्ज्ञानं तस्य प्रतिपत्तये प्राप्तय इत्यर्थः ।। **सर्वशास्त्रेति** ।। श्रुतितन्मीमांसाशास्त्रेत्यर्थः । तथाच जीवब्रह्मैक्यं विषयः । अज्ञाननिवृत्तिः प्रयोजनम् तत्कामोऽधिकारी । यथायोग्यं सम्बन्ध इत्युक्तं भवति ।

परममङ्गलं परममङ्गलरूपम् । अखिलस्याप्य-ज्ञानकल्पितत्वोक्तौ चैतन्यस्याज्ञानकल्पितत्वं प्रसज्येत ।

अतो व्याचष्टे । चैतन्यमात्रेति । मात्रशब्दः केवलार्थः ।। अज्ञानकल्पितमिति यन्मतमिति ।। अत्र मध्यमपदलोपीसमासः । अज्ञानेत्यन्तरं परिकल्पितशब्दस्य लोपाङ्गीकारात् । अज्ञानेन परिकल्पितम् अज्ञानपरिकल्पितं, तच्च तत् अखिलं च अज्ञानाखिलमिति भाव्ये विशेष्यभूताखिलपदस्य पूर्वनिपातमङ्गीकृत्य विशेषणं विशेष्येण बहुलमित्यत्र बहुलग्रहणाद्विशेष्यस्यापि विशेषणेन समासाङ्गीकरात् अखिलाज्ञानमिति मतम् अखिलाज्ञानमतं, तदेव ध्वान्तमिवाखिलज्ञानमतध्वान्तं, तस्य दिवाकर इव । नन्वभिभवार्थस्य जयिधातोः सकर्मकत्वस्य देवदत्तः शत्रून् जयतीत्यादौ दर्शनेनात्र कर्मानुक्तेर्न्यूनतेत्यतो नात्र जयिधातुरभिभवर्थः, किन्तु उत्कृष्ठत्वेन सत्तार्थकःतस्मिन्नर्थे स धातुरकर्मक एव । अतो न तदनुक्तिदोष इत्याशयेनाह ।। **जयतीति** ।। अत्र नियामकमाह ।। **तथाचोक्तमिति** ।। जि जय इति धातोः जयाभिभवयोर्वृत्तिरस्तत्यर्थः । अभिभवः तिरस्कारः ।। कोऽसावाद्योऽत्यर्थ इत्यत आह ।। **उत्कर्षप्राप्तिरिति** ।। विशेषणमिति ।। ज्ञानं च सुखं च शक्तिश्च ज्ञानसुखशक्तयः ।। **इत्यत इति** ।। तद्वदसापि परिमितत्व शङ्कापरिहारायेत्यर्थः ।। **विशिनष्टीति** ।। अमितत्वं नृसिंहस्य विशेषणं दत्तमित्यर्थः । ततश्च अमितश्चासौ सज्ज्ञानसुखशक्तिपयोनिधिश्चेति विग्रहो द्रष्टव्यः । ननु विशेषणान्तरं विहाय एताभ्यामेव विशेषणाभ्यां स्तवने किं

प्रयोजनमित्यत आह ।। द्विविध इति ।। खल्विति वाक्यालङ्कारे ।। प्रसञ्जितेति ।। प्रसक्तेत्यर्थः ।। **इष्टसम्पादनेति** ।। तं यथा यथोपासते तदेव भवतीति श्रुतेरिति भावः ।।

।। **तन्मीमांसाभिरिति** ।। तदर्थनिश्चायकन्याय-ग्रथनात्मिकाभिरित्यर्थः । एवमुत्तरत्रापि द्रष्टव्यम् ।। **न चैतदित्यादि** । अज्ञानपरिकल्पितत्वरूपमिथ्यात्वाभावे चेश्वरनिष्ठसार्वज्ञादेः जीवनिष्ठदुःखादेश्च सत्यत्वापत्त्या विरुद्धधर्माधिकरणत्वेन जलानलवत् जीवेश्वरयोः भेद एव स्यादिति भावः ।। **कथमेवमुच्यत इति** ।। अखिलाज्ञानमतं ध्वान्तसममिति कथमुच्यत इत्यर्थः ।। न चैतदिति ।। ऐक्यप्रतिपादकत्वमेव नास्ति । तथा अप्रतिभासादिति भावः । **कथमेवमुच्यत इति** ।। अखिलाज्ञानमतं ध्वान्तसममिति कथमुच्यत इत्यर्थः ।। न चैतदिति ।। ऐक्यप्रतिपादकत्वमेव नास्ति । तथा अप्रतिभासादिति भावः । ननु कथमप्रतिभासेः? ऐक्यपरतया श्रुतितन्मीमांसाशस्त्रं व्याख्यास्यामीति चेत्तत्राह ।। **तत्परतयेति** ।। **विषयीभूतमिति** ।। धर्मिभूतमित्यर्थः । **निराश्रयत्वादिदोषेति** ।। आश्रयासिध्द्यादिदोषेत्यर्थः । आदिपदेन सिद्धसाधनत्वा प्रसिद्धविशेषणत्वयोः ग्रहणम् । **सूचितत्वादिति** ।। यदि वेदादिकमेव न स्यात्तर्हि आरम्भणीयत्वानारम्भणीयत्वाभ्यां विमतिः किमाश्रया

स्यात्, किं धर्मिणी स्यात्, कुत्र स्यादिति यावत् । यदि वाऽनारम्भणीयत्वं सिद्धमप्रसिद्धं वा स्यात्तर्हि आरम्भणीयत्वानारम्भणीयत्वाभ्यां कथं विमतिः स्यात् । एकस्याः कोटेः सिद्धत्वादप्रसिद्धत्वाच्चेत्यर्थः । अस्ति चेयम् । तस्मान्ननिराश्रयत्वादीति विमवग्रहणेन सूचितमित्यर्थः ।। **आपाद्यवैकल्यादीति** ।। आदिपदेनाश्रयहीनत्वग्रहणम् । **दोषेति** ।। दृष्टान्तदोषेत्यर्थः । **सूचनायेति** । वक्ष्यमाणरीत्या आपाद्यमनारम्भणीयत्वं बौद्धशास्त्रे न स्यात्, तदा केन धर्मेण सम्प्रतिपत्तिः स्यात् । यदि बौद्धशस्त्रमेव न स्यात्, तर्हि आवयोरना रम्भणीयत्वेन सम्प्रतिपत्तिः कुत्र स्यात् । अस्ति चेयं तस्मान्नापाद्यवैकल्पादीति सम्प्रतिपन्नग्रहणेन सूचितमित्यर्थः ।

अश्रोतव्यत्वादिकमिति ।। अत्रादिपदेन अनुपादेयत्वग्रहणम् ।। **अप्रणेतव्यत्वादिति** ।। अपौरुषेयत्वादिति भावः । **दर्शनादिति** ।। तथा च आपाद्यवैकल्यमिति भावः । उपादेयत्वस्यापि दर्शनादित्यपि द्रष्टव्यम् । ननु विमतनमनारम्भणीयमिति वेदान्तमीमांसाशास्त्रस्यानारम्भणीयत्वसाधने भवतामपसिद्धान्तप्रमाणबाधौ स्यातामिति चेत्तत्राऽह ।। **स्यादितीति** ।। तथा च दूषणानुमानत्वान्न तत्रापसिद्धा-न्तादिकं दोष इत्याशयः । यथोक्तम् अतो न दूषणेऽपसि-द्धान्तादीति । नन्वेवमैक्यप्रतिपादकत्वरूपापादकस्य

बहिरेवोक्तौ अन्यथा-प्रतिपादकत्वादिति हेतुवाक्यस्य वैयर्ध्यरूपदोषः स्यादिति चेत्तत्राऽऽह ।। **आपादकमेवेति** ।। जीवब्रह्मैक्यप्रतिपादकत्व रूपापादकमेवेत्यर्थः । कथं विव्रियत इति चेत्तत्राऽऽह । **तच्चेति** ।। विवरणमित्यर्थः । विवरणप्रकारमिति यावत् । उत्तरत्रेति ।। ननु यद्यद्वैतपरमित्यादिना ग्रन्थेनेत्यर्थः ।

एवं दूषणानुमानत्वमभिप्रेत्य व्याख्याय इदानीं साधनानुमानत्वमभि प्रेत्यापि व्याख्याति ।। **अथवेत्यादिना** ।। नन्वैक्यपरश्रुतितन्मीमांसाशास्त्रानारम्भणीयत्वसाधनस्यैव सङ्गतत्वेन मायावादिशास्त्रानारम्भणीय त्वसाधनं कर्णे स्पृष्टे कटिं चालयतीति न्यायमनुसरतीत्याशङ्कापरि हारायोक्तम् वेदादेः तत्परत्वनिरासायेति । अत एवोक्तमैक्यपरतया व्याकुर्वदिति । तथा च तस्यानाम्भणीयत्वसाधने वेदादेर्जीवब्रह्मभेदपरत्वमेव सिध्यति । ऐक्यपरत्वोपपदाकोपायाभावादिति भावः ।। कथमिति ।। तथा च स्वरूपासिद्धिरिति भावः ।

शास्त्रविषयतया शास्त्रप्रतिपाद्यतया यदुक्तं तच्चोत्तरत्र प्रदर्शयिष्याम इति तत् प्रदर्शयितुं शङ्कते ।। **नन्विति** ।। आपादकस्य अद्वैतपरत्वरूपस्य ।। एतदेवेति ।। अन्यथाप्रतिपादकत्वादित्येतदेवेत्यर्थः ।। **दृष्टान्तानुपपत्तिरिति** ।। बौद्धशास्त्रे ब्रह्मैक्यप्रतिपादकत्वरूपोपपादकाभावात् साधनवैकल्यमित्यर्थः ।।

उपपादनानुपयोग इति ।। कथं ब्रह्मात्मैक्यप्रतिपादकत्वं विमतस्य शास्त्रस्येति शङ्कायां न हि ब्रह्मात्मैक्यस्य याथार्थ्यमित्युपपादनानुपयोग रूपासङ्गतिरित्यर्थः । दृष्टान्तानुपपत्तिसमुच्चयार्थश्चशब्द इत्यवगन्तव्यम्। यद्वा, ननु कथमैक्यप्रतिपादकत्वं विमतस्य शास्त्रस्येत्येवं शङ्कायां न हि ब्रह्मेति वाक्यं चेत्तत्राऽऽह।। **असङ्गतत्वं चेति** ।। **निमित्तनैमित्तिकभावस्येति** ।। प्रयोज्यप्रयोजकभावस्येत्यर्थः । अद्वैतस्य शास्त्रार्थत्वं निमित्तं प्रयोजकम्, अनारम्भणीयत्वं नैमित्तिकं प्रयोज्यम्। तद्भावस्यास्फुटत्वादित्यर्थः। तथा चाप्रयोजकत्वमित्याशयः।। **कथमिति** ।। आपादनं कथमित्यर्थः।। ततश्चेति ।। आन्यथाप्रतिपादकत्वेननारम्भणीयत्वरूपो द्वितीयतर्के सम्प्रतिपन्नमित्युक्तं बौद्धशास्त्रमत्र दृष्टान्त इत्यवगन्तव्यम्।

तेनैवेति ।। ब्रह्मस्वरूपातिरिक्तेन परमार्थसता एक्येनैवेत्यर्थः।। द्वैतापत्तेरिति ।। द्वितीयसत्यवस्तुसद्भावापत्तेरित्यर्थः । अद्वैतपरं सत्यभूत द्वितीयवस्त्वभावपरम् । स्वोक्तर्थे खण्डनकारसम्मतिमाह ।। **यथाऽऽहेति** ।। तच्चद्वैतं ब्रह्मैव स्यादित्यन्वयथः। कुतः। यतोऽस्मादुक्तं प्रमेयं ब्रह्मैवेदं सर्वमिति श्रुत्यर्थेन सहैक्यमापन्नं प्राप्तम्। अस्माभिरैक्यस्य ब्रह्मात्मकत्व मुच्यते। श्रुत्या च सर्वस्य ब्रह्मात्मकत्वमभिधीयते। सर्वमध्ये चैक्यं पतितमिति तस्यापि ब्रह्मात्मकत्वं प्राप्तम्। तथा चास्मदुक्तं प्रमेयं श्रुत्युक्तं च प्रमेयमेकमेव

जातमित्यर्थः । तथा चास्मदुक्तप्रमेये श्रुत्यानुकूल्य-मप्यस्तीति भावः ।। **बोध्यस्येति** ।। श्रुतिबोध्यस्य जीवस्येत्यर्थः । नित्यसिद्धत्वदिति ।। मामहं जानामीति साक्षिप्रत्यक्षेणेत्यर्थः । तदेवोपपादंयति ।। **स्वविषयप्र-काशत्वमिति** ।। परेण च नैतादृशं स्वप्रकाशत्वमङ्गीकर्तुं शक्यं, विशेषानङ्गीकारेण कर्तृकर्मत्वविरोधादिति भावः ।।

अद्वैतादिविशेषाकारेणेति। अद्वैतरूपः कश्च विशेषाकारः तेन रूपेणेत्यर्थः । सिद्धसाधनत्वादि-कमित्यत्राऽदिपदेनाप्रतिपादकत्वादि ग्रहणम् । भवतां मते । दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यमुपपदायति ।। **स्यादेवमिति** ।। **तद्विशेषतयेति** ।। तद्धर्मतयेत्यर्थः ।। तन्मात्रमिति ।। घटेनात्यान्ताभिन्नमित्यर्थः । खण्डितत्वेन भेदाभेदसद्भावा-दिति भावः । तद्विशेषस्तद्धर्मः । यद्वा, गुणगुणिनोरिति यावद्द्रव्यभाविगुणगुणिनोरित्यर्थः । अयावद्द्रव्यभाविना-र्गुणगुणिनोः सिद्धान्ते अत्यन्ताभेदाभावेन दृष्टान्ती करणानुपपत्तेः । **तद्विशेषतयाऽङ्गीक्रियत इति** ।। भेदप्रतिनिधिरूप विशेषाश्रयनिष्ठतद्धर्मतयेत्यर्थः ।। **न चैक्यमपीति** ।। आत्माभिन्नं विशेषाश्रयनिष्ठधर्मरूपं नेत्यर्थः । येन तद्विशेषत्वाङ्गीकारेण अनधिगतः ऐक्यरूपो विशेषः ।। **निर्विशेषत्वेति** ।। निर्धर्मकत्वेत्यर्थः ।

इति च तन्मतमित्यत्र चशब्दसूचितदोषमाह । **परार्थत्वादिति** । परप्रवृत्तिनिवृत्त्युपयोग्यर्थप्रतिपा-

दकत्वादित्यर्थः । एको दोषः । ननु गन्तृशब्दस्य कर्त्र्यर्थकतृच्प्रत्ययान्तत्वेन अवगतिकर्तृवाचकतया करणे इन्द्रियादावसम्भव इत्यत आह ।। **गन्तृशब्देनेति ।** **अवगतिसाधनमिति** ।। अवगतिकरणमित्यर्थः । अर्थशब्देन तथाभूतार्थ उच्यते । तथा चानधिगततथाभूतार्थावगतिकरणं प्रमाणमिति लक्षणमभिप्रेत्य क्रमेण पदानां कृत्यं दर्शयति ।। **अनधिगतेतीत्यादिना ।** **स्मृत्यादीति** ।। स्मृतेरादिः कारणं स्मृत्यादिः संस्कार इत्यर्थः । तथा च स्मृतेरपि तथाभूतार्थविषयकावगतित्वेन तत्कारणे संस्कारेऽतिव्याप्तिनिरासायानधिगतेति पदम् । स्मृतेस्तु पूर्वानुभूतार्थावगतिहेतुत्वेनानधिगतार्थावगतित्वाभावान्न तत्कारणे संस्कारेऽतिव्याप्तिरिति भावः । तथाभूतार्थपदकृत्यमाह ।। **शुक्तिरजतादिज्ञानेति** ।। शुक्तिरजतादिः ज्ञायते अनेनेति व्युत्पत्त्या शुक्तिरजतादिज्ञानशब्देन दुष्टेन्द्रियं ग्राह्यम् ।। **गन्तृपदमिति** ।। गन्तृशब्दस्यावगतिकारणार्थत्वादित्यर्थः । तथा चानधिगततथाभूतार्थेत्युक्ते अर्थ एवातिव्याप्तिः स्यात् तदर्थमवगतिपदम् । तावत्युक्ते फलभूतायामवगतावेव अतिव्याप्तिः स्यात तदर्थं कारणपदम् । तता च गन्तृपदेन तदुभयनिवृत्तिरिति भावः । एवं चेत्कर्तरि प्रमेये चातिव्याप्तिरित्यत आह । **तस्य चेति** ।। गन्तृशब्दार्थान्तर्गतस्य कारणपदस्येत्यर्थः **न कर्तरीति** ।। इदमुपलक्षणम् । प्रमेयस्यापि विषयत्वेनावगति-

कारणत्वात्तत्राप्यतिव्यापित्परिहारोऽनेन जायत इति । सत्यपि प्रमातरि प्रमेये च प्रमानुत्पत्तेः। तयोरविलम्बेन प्रमोत्पादकत्वरूपसाधनत्वाभावादिति भावः । नन्वेतद्भाट्टानां लक्षणम् । अतः तन्मतमिति कथनुक्तमित्यत आह ।। **एतदिति** ।। नन्वेतावता प्रकृते किमायातमित्यतो मूलाभिप्रेतमापादनं दर्शयति ।। यदीत्यादिना ।।

पूर्वमिति ।। अनतिरेक इति मूल इत्यर्थः ।। तद्विपर्ययेणेति ।। अतिरेकपक्षप्रतिषेधेनानतिरेकपक्षमङ्गीकार्येत्यर्थः ।

।। **आत्मैवाज्ञानहानिरिति** ।। अधिकरणातिरिक्ताभावाभावात् । व्यवहारे भट्टनय इत्यङ्गीकृतत्वादिति भावः । पूर्वमेवेत्यत्र शास्त्रप्रवृत्तेरिति शेषमभिप्रेत्याऽऽह ।। **प्रागेवेत्यादि** ।।

टीका

ज्ञात आत्मैवाज्ञानहानिरिति पक्षनिरासः ।

ज्ञात आत्मैवाज्ञानहानिर्नात्ममात्रम् इति कश्चित् । तदसत् । आत्मनोज्ञानकर्मतानङ्गीकारात् । वृत्तिविषयताऽस्तीति चेत् । तथापि वृत्तिविशिष्ट आत्मा मोक्ष इत्युक्तं स्यात् तथा च वृत्तेर्निवृत्तौ मोक्षनिवृत्तिप्रसङ्गः । वृत्त्युपलक्षित आत्मा मोक्ष इति चेत्, तथापि जीवन्मुक्तौ प्रसङ्ग इत्येषा दिक् ।

।। **ज्ञात आत्मैवेति** । तथा चाऽत्मनो ज्ञा(तत्वार्थं) नार्थं शास्त्रप्रवृत्तिरिति भावः ।। **ज्ञानकर्मतेति** ।। चैतन्यविषयत्वेत्यर्थः । वृत्तिप्रतिबिम्बतचैतन्याभिव्यक्ता-धिष्ठानचैतन्यरूपज्ञानविषयत्वस्य कर्तृ कर्मविरोधेना-ऽत्मनोऽनङ्गीकारादिति भावः । **वृत्तिविषयतेति** ।। वेदान्तजन्य वृत्तरूपज्ञानविषयतेत्यर्थः । **प्रसङ्ग इति** ।। विशेषणनिवृत्तौ विशिष्टनिवृत्तिनिय-मादिति भावः ।। **वृत्त्युपलक्षित इति** ।। न चोपलक्ष-णनिवृत्तौ उपलक्षितनिवृत्तिरिति नियमोऽस्ति । काकनिवृत्तावपि गृहाविृत्तिदर्शनादिति भावः ।। **जीवन्मुक्तविति** ।। तत्त्वविषयकापरोक्षवृत्त्युपलक्षितस्याऽत्मनो जीवन्मुक्त्यवस्थायामपि सत्वेन तदानीयम-प्यज्ञाननिवृत्तिप्रसङ्गः । न चेष्टापत्तिः । भिक्षाटनादौ प्रवृत्त्यभावप्रसङ्गात् । न चाविद्यालेशात् प्रवृत्तिः । तस्या निरंशत्वात् । सांशत्वेऽपि वा सोंऽज्ञानकार्यं न वा ? न चेत् सत्यत्वापत्त्या मिथ्यात्वासिद्धिः । आद्ये अज्ञाननिवृत्तौ तस्यावस्थानानुपपत्तिः । उपादाननिवृत्तौ उपादेशस्यावस्थानादर्शनात् । न चाविद्यासंस्कारात् प्रवृत्तिरिति वाच्यम् । तस्याप्युक्तरीत्याऽयोगादित्यादिकं दिक्शब्दार्थः ।

एवमिष्टसिद्धिकारमतानुसारित्त्वप्रदीपिकाकारादिमतं दूषयित्वा आनन्दबोधादिमतदूषणपरत्वेनोत्तरमूलं

व्याख्यातुमाशङ्कते ।। **अपर आहेति** ।। **अन्यमेवेति** ।। आत्मस्वरूपाद्भिन्नमेवेत्यर्थः । तस्य अविद्यास्तमय-लक्षणमोक्षस्य ।। **असत्त्व इति** ।। अज्ञाननिवृत्तिरू-पमोक्षस्य शशश्रृङ्गवदत्यन्तासत्त्वे मोक्षस्य स्वरूपत एवाभावः प्राप्त इत्यर्थः। **अज्ञाननिवृत्तित्वा-नुपपत्तिरिति** ।। अज्ञानानिवृत्तेः सदसद्वैलक्षण्याङ्गीकारे अज्ञानस्यापि सदद्विलक्षणत्वाङ्गीकारेणाज्ञानतन्निवृत्त्योः त्वन्मते (सालक्षण्या) सदसद्वैलक्षण्यानुपपत्तिरित्यर्थः । कुत इत्यत आह।। **प्रतियोगितन्निवृत्त्योरिति** ।। अत्र निवृत्तिशब्देन अत्यन्ताभाव एव विवक्षितः । न ध्वंसः। तथा हि। यदि निवृत्तिशब्देन ध्वंसो विवक्षितः स्यात्तर्हि प्रतियोगितद्ध्वंसयोः भिन्नसत्ताकत्वरूपं वैलक्षण्यमाव-श्यकमित्युक्तं स्यात्। तथा च तयोरेककालानवस्थानरूपो विरोध एव लोके न स्यात् । न हि प्रातिभासिकरूप्यस्य प्रध्वंसो व्यावहारिक इत्युक्ते कश्चनविरोधोऽस्ति । किं तु तयोः समानसत्ताकत्व एव । न हि रूप्यतद्ध्वंसावुभावपि व्यावहारिकवेवैकदा सम्भवतः । अत्यन्ताभाव विवक्षायां तु प्रतियोगितदत्यन्ताभावयोर्भिन्नसत्ताकत्वरूपवैल-क्षण्यमप्या वश्यकमेव । एवं सति तयोरविरोधः तन्मते सम्भवति । मायिना हि स्वात्यन्ताभावसामानाधिकरण्यं मिथ्यात्वमित्यङ्गीकृत्य मृत्पिण्डे घटतदत्यन्ताभाव-योरुभयोरपि सत्त्वमङ्गीकृत्य घटस्य मिथ्यात्वमुच्यते । तथा च प्रतियोगितदत्यन्ताभावयोर्विरोधः कुत्रापि तन्मते

नास्त्येव । यद्यस्ति तर्हिनिरुक्तं मिथ्यात्वं न सिध्यति । घटो व्यावहारिकस्तदत्यन्ताभावः पारमार्थिक इति तयोर्भिन्नसत्ताकत्वात् । यदि च प्रतियोगितदत्यन्ताभावयोः समानसत्ताकत्वं तर्ह्येव विरोधः । न हि व्यावहारिकयोर्घटतदत्यन्ताभावयोरेकदैव स्थितिःसम्भवति । तथा च प्रकृतेऽप्य ज्ञानस्य मिथ्यात्वसिद्ध्ये स्वात्यन्ताभावसामानाधिकरण्यम् । एकस्मिन्काल एव वाच्यम् । अन्यथा तन्न सिद्ध्येत् । तथा हि - यद्यज्ञानतदत्यन्ताभावयोः समानसत्ताकत्वं स्यात्तदा विरोधेन एककाले सत्ताऽयोगेनाज्ञानस्य निरुक्तमिथ्यात्वासिद्धिः । अतस्तत्सिद्ध्येऽज्ञान तन्निवृत्त्योरविरोधोऽवश्यं वाच्यः । स च भिन्नसत्ताकत्वरूपवैलक्षण्योक्तावेव सम्भवतीति । एवं प्रतियोगितदत्यन्ताभावयोर्भिन्नसत्ताकत्वरूपवैलक्षण्यस्याऽवश्यकत्वेन त्वन्मतेऽज्ञानस्य सदसद्विलक्षणत्वेन तन्निवृत्तेरपि सदसद्विलक्षणत्वमनुपपन्नमेवेति भावः ।

कुतो न वाच्यमित्यत आह ।। **पञ्चमप्रकारतेति** । सदसद्विलक्षणविलक्षणत्वाभ्युपगमादित्यर्थः । तत्क्षयः अविद्याक्षयः । न सन्नित्यादिना सम्बन्धः ।। **यक्षानुरूपो बलिरिति** ।। लोके भावपदार्थस्य निवृत्तिरभावः अभावस्य च निवृत्तिर्भावः । प्रतियोग्यापत्तेरेव अभावनिवर्तकत्वस्य प्रागभावे दृष्टत्वात् । भावाभावविलक्षणस्यज्ञानस्य निवृत्तिर्यादृशो यक्षः तादृशो बलिरिति न्यायेन पञ्चमप्रकार

इत्यर्थः । यक्षस्याल्पत्वे तद्बलेरपि अल्पत्वं, तस्य महत्त्वे तद्बलेरपि महत्त्वं दृष्टम् । तद्वत् महायक्षस्थानीयाज्ञाननिवृत्तेः पञ्चमप्रकारत्वरूपो महाबलिर्दीयत इति भावः । प्रत्यपीपदन् प्रतिपादितवन्तः ।। **प्रतीतिविरोधादिति** ।। अहमज्ञ इति प्रतीतिविरोधादित्यर्थः । यदसत्तन्न प्रतीयत इत्यङ्गीकारादिति भावः । इयं पराङ्गीकृता पञ्चमप्रकारता ।। सुतरामिति ।। प्रकारिण एवाभावादिति भावः ।। **तेन कल्प्यमानेति** ।। चतुर्थप्रकारासम्भवेन कल्प्यमानेत्यर्थः ।। **पूर्वोक्तरीत्यैवेति** ।। सङ्ख्यामधि करणप्रतियोगिभ्यामभावो निरूप्यत इत्युक्तत्वेनाज्ञाने सति तन्निवृत्तिरूपमोक्षस्य पञ्चमप्रकारता वक्तव्या । उक्तरीत्याऽज्ञानस्यैवासम्भवेन तन्निवृत्तिरूपमोक्षस्य सुतरामसम्भवेन पञ्चमप्रकारता कस्य स्यादिति भावः ।

अज्ञानकार्यं न वेत्यत्राज्ञाननिवृत्तिरिति वर्तते । **अवश्यंभावेति** ।। आवश्यकत्वेत्यर्थः । तन्मते पदार्थस्त्रिप्रकारः । आत्मा, अज्ञानं, तत्कार्यं चेति । तथा च अज्ञाननिवृत्तेरत्मातिरिक्तत्वे अज्ञानतत्कार्ययोरन्यतरत्वं वाच्यम् । तत्राज्ञानानिवृत्तेरज्ञानत्वायोगेन परिशेषादज्ञानकार्यत्वावश्यं भावादज्ञानकार्यं नेति पक्षो न युक्त इति भावः । तदा तर्हि । तदानीम् अज्ञाननिवृत्तिदशायाम् । कुत इत्यत आह ।। **न हीति** ।। तर्ह्यस्त्वज्ञान निवृत्तिदशायाम् अज्ञानमित्यतो-ऽज्ञानासम्भवेनेति मूलाभिप्रायमाह ।। **अज्ञाननिवृत्ता-विति** ।।

अज्ञाननिवृत्तिदशायामित्यर्थः । प्रतिया-गितदत्यन्ता भावयोरेककालताया विरुद्धत्वादिति भावः । **उभयथेति** ।। अज्ञातकार्यत्वतदभावविकल्पाभ्यामित्यर्थः ।। स्वरूपमेवेति ।। अज्ञाननिवृत्तिरूपमोक्षस्वरूपमेवेत्यर्थः ।। **दूरेति** ।। प्रकारिण एवाभावादिति भावः । अस्यां योजनायां चतुर्थप्रकाराभावादित्युर्वरितम् । तद्योजयति ।। **किं चेत्यादिना** । **देशकालादिव्यवस्थयेति** ।। आदिपदेन प्रकारग्रहणम् । तथा च घटस्य हि स्वोपाधौ सत्त्वं, परोपाधावसत्त्वम् । इदानीं सत्तवं कालान्तरे असत्त्वं, घटत्वेन प्रकारेण सत्त्वं, पटत्वादिप्रकारेणासत्त्वमितिव्यवस्थयेत्यर्थः ।। **अनुभवादिति** ।। तथा च दृष्टानुसारणी हि कल्पना दृष्टा। घटादिप्रपञ्चे प्रकारत्रयस्यैवानुभूयमानत्वेनाज्ञाननिवृत्तावपि व्यवस्थाया सत्त्वासत्त्वसदसत्त्वरूपप्रकारत्रयस्यैव वाच्यत्वादिति भावः ।। **चतुर्थप्रकार एवेति** ।। अननुभूयमानत्वादिति भावः ।। **अष्टमरस इवेति** ।। लोकेषड्रसानामेवानुभवेन सप्तमरसस्यानुभूयमानत्वाभावे अष्टमरसो यथाऽत्यन्तासम्भावितस्तद्वदित्यर्थः ।

।। **तदभावादेवेति** ।। विषयप्रयोजनयोराभावादेवेत्यर्थः । **तदविनाभूत इति** । विषयादिघटितलक्षणक इत्यर्थः ।। **सतामेव हीति** ।। न हि शशशृङ्गनृशृङ्गयोः सम्बन्धोऽस्तीति भावः।।

विषयाद्यभावादिति ।। सम्बन्धिनामेवाभावादिति भावः ।।

इति विष्णोः- पुरुषोत्तमत्वमेवेति वक्ष्यमाणमूलं व्याकुर्वन्नाह ।। **परमात्ममेनेत्यादिना** ।। क्षराक्षरयोः समस्तयोरपि प्रत्यक्षसिद्धत्वाभावाद् द्वाविमावित्यनुपपन्नमित्यत आह ।। **इमावितीति** ।। ननु ब्रह्मा शिवस्सुरेशाद्याः शरीरक्षरणात् क्षराः इति प्रमाणानुसारेण ब्रह्मादिपुरुषाणामिव सरस्वत्यादीनां स्त्रीणामपि शरीरक्षरणयोगेन क्षरशब्दवाच्यत्वावगमात्, पुरुषौ द्वावित्युक्ते सरस्वत्यादिस्त्रीणामक्षरशब्दवाच्यरमायाश्चासङ्ग्रहापत्त्या तत्सङ्ग्रहाय पुरुषशब्दार्थमाह ।। **पुरुषौ चेतनाविति** ।। चशब्दः अन्यसमुच्चायकः । एवशब्दश्चान्यव्यावर्तकः । तथाच विरुद्धयोस्तयोरेकत्र समावेशायोगाद्भिन्नक्रमेणैव सम्बन्धं दर्शयति ।। **एवशब्दस्येति** ।। **तद्धटनायेति** ।। परमपुरुषस्य तृतीयस्य वक्ष्यमाणत्वात् द्वावेवेत्येतदनुपपन्नमित्याशङ्क्य द्वावेवेत्यस्योपपत्तय इत्यर्थः ।। **लोक इति** ।। ईशितव्यवर्ग इत्यर्थः ।।

क्षरस्सर्वाणि भूतानीत्यादेरयमर्थः - सर्वाणि भूतानि ब्रह्मादयो जीवाः शरीरक्षरणयोगेन क्षरशब्देनोच्यन्ते । यथोक्तम् । ब्रह्माशिवस्सुरेशाद्याः शरीरक्षरणात् क्षराः इति । कूटस्थः । कूटंखं विदलं व्योम सन्धिराकाश उच्यते इत्यभिधानात् कूटमव्याकृताकाशः । तद्वन्निर्विकारतया

स्थितत्वात्, कूटे अव्याकृताकाशे अभिमानितया स्थितत्वाद्वा कूटस्थशब्दवाच्या महालक्ष्मीः अक्षरदेहत्वादक्षरा इति । पुंवच्छक्तित्वात्पुल्लिङ्ग शब्दवाच्यत्वं युक्तम्। यथाऽऽहुः- पुल्लिङ्गेनोच्यते श्रीश्च पुंवच्छक्तिमती यतः इति। **अपेक्षितमिति** ।। उत्तमत्वस्यावधिसापेक्षत्वादिति भावः । सम्मतिः समाख्या ।। **उदाहृत इति** । परमात्मा व्यवस्थितः इति श्रुतावुक्त इत्यर्थः । ननु निर्णीतस्थले समानोक्तिः समाख्या। तथा च यदीयम् अर्थसमाख्या तर्हि परमचेतन इति वक्तव्यम्। यदि च शब्दसमाख्या तर्हि परमपुरुष इति वक्तव्यम्। आत्मेति कथमुक्तमसङ्गतत्वादित्यत आह ।। **आत्म शब्दोऽत्रेति** ।। तथा चेयमर्थसमाख्येति भावः ।। **युक्तिं चाऽहेति** ।। क्षराक्षरान्यस्योत्तमपुरुषत्वे श्रुत्यादिसम्मतिमुक्त्वा युक्तिं चाऽहेत्यर्थः ।। **अविषृस्येति** ।। लोकत्रयं प्रविष्टस्येत्यर्थः । तन्नाशे लोकत्रयनाशे ।। **नाशप्रसङ्ग इति** ।। दह्यमान गेहान्तर्गतपुरुषवदिति भावः ।। तत् अव्ययत्वम् ।। **ऐश्वर्यादिति** ।। अघटितघटकशक्तिसम्पन्नत्वादित्यर्थः । अग्निस्तम्भविद्यावते दाहाभाववदिति भावः । एकार्थयोश्चापि शब्दयोरन्यतरवैय्यर्थ्यमाशङ्क्याऽऽह ।। **क्षरं चेति** ।। **तात्पर्येति** ।। स्वस्य पुरुषोत्तमत्व इत्यर्थः ।। फलमिति ।।

**"उपक्रमोपसंहारावभ्यासोऽपूर्वता फलम् ।
अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये"**

इति वचनेन फलस्य तात्पर्यद्योतकत्वावगमादिति भावः ।। एवमित्यस्य व्यावृत्तिनिरास इति ।। पुरुषोत्तम इत्यस्य यस्मात् क्षरमतीतोऽहमित्यादिना यौगिकोऽर्थ उक्तः । स एवमित्यनेन परामृश्यते । एवं च एवमित्यस्य यौगिकार्थस्य व्यावृत्तिर्नाम रूढिः । तन्निरासोऽसंमूढ इत्यनेन क्रियते । तथा चैवमसंमूढपदाभ्यामित्युक्तं भवति । तद्व्यावर्त्यं दर्शयति । **न त्वश्वकर्णादिवदिति ।। संज्ञामात्रत्वेनेति** ।। रूढिमात्रत्वेनेत्यर्थः । यद्वा, एवमित्यस्य यौगिकार्थस्य व्यावृत्तिर्मिथ्यात्वं तन्निरासोऽसंमूढ इति पदेन क्रियते । तदभिप्रायमाह - न त्वश्वकर्णादिवदिति । यथाऽश्वकर्णादिवद्विद्यमानकर्णवत्त्वं पुरुषे अपारमार्थिकं, कुतः ? संज्ञामात्रत्वात्, एवमुक्तरीत्या यौगिकं पुरुषोत्तमत्वं हरावपारमार्थिकं संज्ञामात्रत्वादित्यादि सम्मोहवर्जित इत्यर्थः । अनेनैवाभिप्रायेणोक्तं विष्णुतत्त्वनिर्णयटीकायाम् ।। एतच्च पुरुषोत्तमत्वम् अपारमार्थिकमिति सम्मोहवर्जितः इति । सर्वभावेनेत्येतदन्यथा प्रतीतिनिरासाय व्याचष्टेति ।। **सर्वप्रकारेणेति** ।। बुद्ध्वा बुद्धिमानित्यनयोः पौनरुक्त्यपरिहाराय व्याचष्टे ।। **बुद्धिमानप-रोक्षज्ञानीति** ।। मतुपोऽतिश-यार्थत्वात् । अपरोक्षज्ञानस्य परोक्षज्ञानादतिशयितत्वा-दित्यर्थः । तथा

(च) बुद्ध्वेत्येतत्परोक्षतो बुद्ध्वेति व्याख्येयमिति भावः। इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था इति श्रुताविन्द्रियादिशब्दाः अभिमान्यधि करणन्यायेन तत्तदभिमानिदेवतापरा इति ज्ञातव्यम्। बुद्धेरात्मा परः, आत्मनश्च महान् पर इति वैयधिकरण्येन योजनाशङ्कां परिहरति।। **आत्मा महानितीति** ।। बुद्धितत्वा-भिमानिसरस्वत्यनन्तरं महत्तत्वाभिमानिचतुर्मुखादर्वाक् अन्यस्योत्तमस्याभावादिति भावः। तथा च आत्मा विरिञ्चः सुमना इत्यभिधानात् महत्तत्वाभिमानी आत्मा विरिञ्चः बुद्धेः सरस्वत्याः सकाशात् पर इत्यर्थः। पुरुषो नारायणः। पुरुषो ह वै, नारायणः सहस्रशीर्षा पुरुषः इत्यादिश्रुतेरिति भावः। **अवधिरिति**। तारतम्यान्तर्गत इत्यर्थः । **कुत एतदिति** ।। तारतम्यान्तर्गत्वरूपमवधित्वं कुतः प्रमाणात् प्रतिपत्तव्यम्? प्रमाणाभावादनुपपन्नमिति यावदित्यर्थः। ननु परा गतिरित्यन्तेन किं प्रमाणमुक्तमित्याशङ्क्य गतिशब्दस्य भावकरणार्थ-प्रतीतिनिरासाय कर्मसाधनत्वम् अभिप्रेत्य गतिशब्दं व्याख्याति।। **गम्यत इति गतिरिति**।। अवगम्यत इत्यर्थः। गतिशब्दं प्रयुञ्जानायाः श्रुतेः सर्वशास्त्रण्येव तत्र प्रमाणतया अभिप्रेतानीत्याशयेनाऽऽह।। **एवमिति**। एतदवधित्वमेव तारतम्यान्तर्गतत्वेन सर्वशास्त्रैः प्रतिपाद्यत इति हेतोरुपपद्यत इत्यर्थः। एतदिति प्रश्नधर्म्यंशानुवादः। दृश्यते च धर्म्यंशानुवादेना-प्युत्तराभिधानं कःस्विदेकाकी चरति? इति प्रश्ने य एकाकी

चरति स सूर्य इत्याभिप्रेत्य 'सूर्य एकाकी चरति' इत्यादौ। तद्वदिहापीति ज्ञातव्यम्। भूम्न इति सूत्रम्। पूर्णज्ञानः पूर्णानन्द इति ज्ञानादिसर्वगुणविशेषणतया पूर्णत्वरूपभूमगुणस्य सर्वोपास्यत्वरूपं ज्यायस्त्वं विवक्षितमिति भाश्योक्तव्याख्यानस्य अत्रानुपयुक्तत्वात् प्रकृतोपयुक्ततयाऽभिप्रेतं सूत्रार्थमाह।। **सर्वगुणेष्विति**।। **भूमगुणस्येति**।। सर्वोत्तमत्वरूपपूर्णत्वाख्यभूमगुणस्येत्यर्थः। श्रुत्या चाभिहितमित्यनन्तरं तदेव वेदादिप्रतिपाद्यं न ब्रह्मात्मैक्यमित्युक्तरीत्या शोषो द्रष्टव्यः। अत्र इति विष्णोः इति वाक्यं टीकाकारणामेव, न भगवत्पादवाक्यम्। क्वचिन्मूलकोशे पाठादर्शनादिति केचित् साम्प्रदायिका आहुः। बहुमूलकोशेषु पाठदर्शनात् भगवत्पादीयं वाक्यमेवेति बहवः साम्प्रदायिा इति ज्ञातव्यम्।

अन्यथा हीति । भ्रन्तिनिरसाकरण इत्यर्थः ।। **तदनुगुणमिति**। प्रकरणप्रतिपाद्यसर्वोत्तमत्वानुगुणमित्यर्थः। भगवद्वाक्यं भारतरूपं व्यासवाक्यम्। समापितग्रन्थो भगवांष्टीकाकारोऽतेऽपि मङ्गलमाचरति।। वचनेति।। यथा केनचित् भिक्षुणा रचिता पुष्पमाला ऐश्वर्यवन्तं पुरुषं प्रतिदत्ता चेत्तेन दयया हृदये ध्रियते तद्वदित्यर्थः। सदये दयया सहिते। **कमलेति**। महिला वनिता प्रिया इत्यभिधानात्, कमला महालक्ष्मीः महिला वनिता यस्यासौ तथोक्तः, तेनेत्यर्थः।

यादवार्यहृदंभोजभातश्रीमध्वहृद्व्रतः ।
वासवीसूनुरमलः प्रीयतां बादरायणः ।

इति श्रीयदुपत्याचार्यपूज्यपादराधकेन श्रीनिवासेन विरचिता मायावादखण्डनपञ्चिकाव्याख्या समाप्ता ।।

।।श्रीः।।

।। मायावादखंडनटीकाप्रारंभः।।

श्रीमद्धनुमद्भीममध्वान्तर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मक

लक्ष्मीहयग्रीवायनमः।

नरसिंहमसह्योरुप्रत्यूहतिमिरापहम्।
प्रणिपत्य व्याकरिष्ये मायावादस्य खंडनम्।।१।।

।।श्रीः।।

।।अथ मायावादखंडनटिप्पणी मायावादपरशुः प्रारभ्यते ।।

श्रीवेदव्यासायनमः।।

नमामि जानकीजानीं दुष्टरक्षोनिबर्हणमू ।
समस्तगुणसंपूर्णं भक्ताानुग्रहकारणम्।१।।

नौमि सत्यनिधिं तस्माद्धिजयः सर्वदा मम।
भवत्येवाखिलज्ञानसिध्यर्थं ज्ञानदं गुरुम्।।२।।

इह हि विविधसांसारिकदु:खदर्शनेन विरत्कस्य शमदमादिमतो मुमुक्षोरधिकारिणस्तन्निवृत्यै परमानंदावाप्त्यै च सकलजीवजडात्मकात्प्रपंचात्परमार्थत

मायावादनिरासाय प्रवृत्तो भार्गवं हरिम् ।
प्रणमामि सदाभक्त्याया प्रीत्या परशुलब्धये ।।३।।

टीकाकारः स्वयं मंगकलमनुष्ठाय निबध्नाति । **नरसिंहमिति**। अस्य प्रकरणस्य वेदादेः स्वाभिमतविषयादि

समर्थनं पराभिमतविषयादिनिरासकत्वं च प्रयोजनमिति वक्तुं किंतत्स्वाभिमतं विषयादिकं किंतत्परामिमतविषयादिक मित्याकाङ्क्षानिवृत्तय आचार्याभिमतं विषयादिकं तावदाह- **इहेति**। सकलश्रुतिस्मृत्याद्युक्तज्ञानवतोऽपि वैराग्यादिशून्यस्य मोक्षो न इश्येते इति न वेदानां दुःखनिवृत्तिः परमानंदा वाप्तिश्चप्रयोज नमित्याशंकानिवृत्यर्थं विविधसांसारिकदुःखदर्शनेन विरक्तस्य शमदमादिमत इति विशेषणद्वयमू । मुमुक्षोरिति मध्यमाधिकारिस्वरूप कथनमू।। यद्गुणविशिष्टतया भगवत्प्रतिपादनं मोक्षसाधनं तद्गुणविशिष्टतया

एवात्यन्तभिन्नं निखिलगुणोदारं निरस्तसमस्तदोषं परब्रह्म प्रतिपादयितुं सकलश्रुतिस्मृतीनां तदुपकरणभूतब्रह्ममिमांसायाश्च प्रवृत्तिरिति तत्वम्। अपरे तु स्वतः परब्रह्मभूतस्यैव जीवस्याज्ञाननिमित्तं दुःखादि तदव्दैतज्ञाननि (बर्हणीय) वर्तनीयमित्यतोऽनर्थहेतोरस्य प्रहाणायात्मैकत्वविद्याप्रतिपत्तये सर्वशास्त्रारंभ इति वर्णयन्ति। तन्मतमपाकृत्य स्वमतं समर्थयितुमिदं प्रकरणमारभमाणो भगवानाचार्यः परममंगलं नरसिंहस्तवनमादावाचरति ।।

नरसिंहोऽखिलाज्ञानमतध्वान्तदिवाकरः।
जयत्यमितसजज्ञानसुखशक्तिपयोनिधिः।।
अखिलं चैतन्यमात्रातिरिक्तं । अज्ञानकल्पितमिति

प्रतिपादयितुं वेदादि प्रवृत्तमित्याह- निखिलगिणोदारमिति ।। पराभिप्रेतं विषयादिकमनुवदति **अपरे त्विति** ।। **आदावाचरतीति**। अनेन मंगलं निबद्धमिति सूचितमू । अन्यथा अनुष्टीयमानमंगलस्य प्रकरणादित्वमनुपपन्नं स्यात् । **चैतन्यमात्रेति**। अत्र मात्रशब्दः **यन्मतं तदेव ध्वान्तमिव । सम्यगज्ञानप्रतिरुपत्वातू । तन्निरसने दिवाकर इव। जयत्युत्वृकृष्टो वर्तते। तथा चोत्कमू। ''जयेर्जयाभिभवयोराद्येऽथैऽसावकर्मकः। उत्कर्षप्राप्ति राद्योऽर्थो द्वितीयेऽथै सकर्मक''इति**। केवलार्थः। तेन केवलचैतन्यातिरिक्ताविशिष्टाकारस्यापि मिथ्यात्वं लब्धं भवति। **जयेरिति** । धातुनिर्देशार्थक इकारप्रत्ययोयम्। नतु 'इकूश्तिपौ धातुनिर्देश' इत्यनेनोक्त अकू । तेन जि इत्यस्मादिक्प्रत्यये कित्वाद्गुणप्रतिषेधे इयडादेशे जियेरिति भवेत् जयेरिति कथमिति परास्तम्। 'धातुनिर्देश इक्रश्तिपा' विति नियमस्य 'विपराभ्यांजे' रिति केवलधातुनिर्देशं कुर्वता सुत्रकृता त्याजितत्वात्। प्रामाणिकप्रयोगानुसारेणेकारस्यापि धातुनिर्देशे ग्राह्यत्वत् । ततश्चयमर्थः। जयेः जिधातोः जयेऽभिभवे च वृत्तिः । आद्योऽर्थेऽसावकर्मकः। कुत आद्योऽथैऽकर्मकइत्यत **आहउत्कर्षप्राप्तिरिति** । यस्मादुत्कर्षप्राप्तिराद्योऽर्थः स चोत्कर्षः कर्मणा विनैव प्रतीयते । अतोऽसावकर्मकः । अभिभवलक्षणेऽथैऽयंधातुः सकर्मकः 'राजाशत्रूञ्जयती'ति सकर्मकतया प्रतीतेरिति ।। **सत्वं ज्ञानसुवशक्तीनां**

विशेषणम्। ज्ञानस्ययथार्थत्वं सत्वं सुखस्य दु:खासंभिन्नत्वम् शत्केरप्रतिबद्धता । ताभि: पयोनिधिरिव । पयोनिधि: परिमितो भवतीत्यतस्त ममितत्वेन विशिनष्टि । द्विविध: खलु पुरुषार्थोऽनिष्टनि वृत्तिरिष्टप्राप्तिश्च । तत्राखिलेति मायावादादिदुर्भत प्रसंजितमिध्याज्ञानाद्यनिष्टनिवर्तकत्वेन नरसिंहस्तुतिर्वि हिता । अभितो तिसम्यग्ज्ञानादिसमस्तो ष्ट संपादनसामर्थत्वेनेति ।। आखिलाज्ञानमतं ध्वान्तसममित्येत दसहमान आह । जीवब्रह्मणोरेकत्वं हि श्रुतितनमी मांसाभिस्तात्प-

सत्वमिति । अत्र सत्वशब्दो निर्दुष्टत्ववाची । एवं चायं येन येन विशेष्यते तत्तस्य दोषाभावं वत्कि । ज्ञानस्यायथार्थत्वं दोष: तस्य निर्दुष्टत्वेऽभिहिये यथार्थत्वं लभ्यते । सुखस्य दु:खसंभेदो दोष: तस्य निर्दोषत्वेऽभिहिते दु:खासंभिन्नत्वं लभ्यते। शत्के:प्रतिबंधो दोष: तस्य निर्दोषत्वेऽभिहितेऽप्रतिबद्धत्वं लभ्यत इति भाव:।। असहमा नइति ।। असह्यत्वप्रयुत्कव्यग्रचित्त आहेत्यर्थ:।। एतेन जीवब्रह्मणोरे कत्वमखिलस्यज्ञानकल्पिततया विना नोपपद्यत इत्ययुत्कमू । विरु-

र्यत: प्रतिपाद्यते । न चैतच्चैतन्यातिरित्कस्याखिल स्याज्ञानकल्पिततया विप्रपद्यते। तत्कथमेवमुच्यत इति।

द्धधर्माधिकरणत्वपरिहाराय सर्वासत्वस्य वत्कव्यत्वे नाज्ञानकल्पितत्वाभिधानस्यासंगतत्वातू । अज्ञानकल्पितत्वपि

सर्वज्ञतवासर्वज्ञत्वरुपधमार्णां स्वरुपानुपमर्देन विरुद्ध धर्माधिकरणत्वापरिहारात् । किंच ज्ञानकल्पितत्वं नामाज्ञानजन्यत्वमेवनान्यत् । अनिरुपणात् । सर्वज्ञत्वाल्प ज्ञत्वादिधर्माणामज्ञानजन्यत्वे को लाभः । स्वस्वप्रयोजंकप्रयोज्यत्वे का हानिः। येनाज्ञानकल्पितत्ववचनं युत्कं स्यात्। अपि च सर्वज्ञत्वाल्पज्ञतावादीनि प्रमाणसिद्धानि । परस्परं विरुद्धानि च भवन्त्येव । न चैतानि कल्पितानीत्युक्ति मात्रेण स्वभावभूत विरोधंत्यजनि। मातङ्गस्य मशकइत्युत्किमात्रेण स्वभावहानिप्रसंगात्। तत्श्च राजानो हस्त्यश्वरथं बिभृभुः किंतु मशकिन इत्युक्तिमात्रेण कृतिनो भवेयुः। किंच यदि सर्वज्ञत्वाल्पज्ञत्वादीन्यज्ञानकल्पितानि तर्हीदानीमेव ज्ञानेनाज्ञाननिवृत्यनन्तरमिवैक्यं कुतो न भवेत् । कल्पितानां धर्माणामविरोधस्य मायावादिनैवोत्कत्वात्। अपि च विरुद्धधर्माणां भेदकारकत्वेनैक्यविरोधः । उत भेदज्ञापक त्वेन ।। नाद्यः। भेदस्य जीवेश्वरस्वरुपत्वेन विरुद्धधर्मजन्यत्वाभावात्।

मैवं । स्यादेतदेवं यदि जीवब्रह्मणोरैक्य प्रतिपादकत्वं वेदतन्मीमांसयोरुपपन्नं स्यात्। न चैतदस्ति। तत्परतया व्यारव्योने वेदादेरनारंभणीयत्व प्रसंगात्। तत्कथमिति तत्राह।। विमतमनारंभणीयम् । अन्यथाप्रतिपादकत्वात्। यदित्थं तत्तथा यथा संप्रतिपन्नम् टीका।। विमतमारं भणयित्वानारं भणीयत्वाभयां विमतिविषयीभूतं श्रुतितन्मीमांसा-

न द्वितीयः । भेदे श्रुतिसद्बवेन ज्ञापकविशेषाभावमात्रेण ज्ञाप्याभावाभिधानायोगात्। तथा च कथमेवंविधं दुष्टवचनं मायावादिनः संभावितमिति निरस्तम्। भ्रान्तचित्तस्य दुष्टार्थप्रतिपादनेऽसंभावनाभावात्।। **तत्परतया व्यारव्यानइति।।** अत्र व्यारव्यानग्रहणं परेण वेदादीनां तत्परत्वमङ्गीकृतमिति नापादकासिद्धिरिति ज्ञापनार्थम् ।एतेन तत्परत्वेऽनारंभणीयतवं स्यादित्येतावतैव पूर्णत्वाव्द्यारव्यानग्रहणं व्यर्थमिति निरस्तमू । ऐक्यपरत्वे पराङ्गीकारेण सत्येवानारंभणीयत्वस्यापादितत्वात्।। **कथमितीति** ।। ऐक्यप्रतिपादकत्वेऽप्यारंभ णीयत्वसंभ- वादैक्यप्रतिपादकत्वं कथमनारंभणीयत्वप्रयोजकमित्यत आहेत्यर्थः।। **आरंभणीयत्वानारंभणीयत्वाभ्यामिति** ।। ननु वादिप्रतिवादिभ्यां श्रुतितन्मीमांसाशाखस्यारंभणीयत्वाङ्गीकाकारा-रंभणी शास्त्रमू ।

शास्त्रमनारंभणीयमित्येव्क्कत्वे बौद्धादिशा खाणामनारं भणीयत्वस्य परेणाभ्युपगतत्वदिष्टापादनमे-तत्स्यातू ।तर्हि वेदादीत्येवोच्यतामू ।मैवं। विमतिग्रहणेन

यत्वानारंभणीयतवाभ्यां विमतमित्युक्तमयुत्कम् । प्रत्युतैक्यपरक्वभेदपरकवाभ्यां विप्रतिपत्तेः सभ्दावादैक्यपरत्व भेदपरत्वभ्यां विमतमित्येव वत्कव्यमिति चेत् । न ब्रूमो वयमारंभणीयत्वानारंभणीयत्वाभ्यां वादिप्रतिवादिविप्रतिपन्नमिति। येनात्रदोषःस्यात्। किं नाम बौद्धबादरायणविप्रतिपन्नमिति ।अत

एव मिथ्यात्वानुमानखंडनटीकायामिव वादिप्रतिवादीति नोत्कम्। बौद्धबादरायणविप्रतिपत्यभिधानस्य क्वोपयोग इति चेन्न । बादरायणशिष्येण मायावादिना तद्विप्रतिपन्नं वेदाद्यनारंभणीयत्वं नाङ्गीकर्तुमुचितमित्यापाद्यानिष्टत्वज्ञापनार्थत्वात् ।। ननु शाख्रशद्बेन वेदादिशाख्रग्रहणं कार्यमित्यत **आहशस्त्रमिति** ।। ननु शास्त्रशद्बेन वेदादिशस्त्रग्रहणे इष्टापादनमेतत्स्यादित्यनुपपन्नं प्रसज्यत इति चेत्। न ब्रूमो वयमिष्टापादनं भवतीति। किं नाम शास्त्रशद्बस्य विवक्षितार्थमजानतो मंदस्येष्टापादनमिति भ्रमः स्यादिति।।**तर्हीति**।। वेदादीति विस्पष्टमेवोच्यतां किं विम-

निराश्रयत्वादिदोषपरिहारस्यापि सूचितत्वात्। एवमापाद्यवैकल्यादिदोषपरिहारसूचनाय यथासंप्रतिपन्न मित्युत्कमू । अन्यथा यथाबौद्धादिशास्त्रमिति ब्रूयात् । नन्वनारंभणीयत्वं नामाऽप्रणेतव्यतवं वा अक्षोतव्यत्वादिवं? वा। आद्ये त्विष्टापादनमू । वेदस्याप्रणेतव्यतवात् । न द्वितीयः। बौद्धादिशास्त्र श्रवणस्यापि दर्शनात्। मैवमू ।

तग्रहंणमिति भावः। एतेन शास्त्रशद्बेन वेदादिकं गृहीत्वा शंकासमाधानयोः कृतत्वात्पुनः शङ्काऽनुपपन्नेति परास्तम्। पूर्व शास्त्रशद्बेन श्रुत्यादिग्रहणमाशङ्क्य दूष्यते इति भेदः।। **विमतग्रहणेनेति**।। न केवलं मायावाद्यनिष्टत्वं सूचितम् । अपि तु निराश्रयत्वादिदोषपरिहारसूचनं च प्रयोजनमस्यास्तीति वेदादीतिपक्षनिर्देशमकृत्वा विमतमिति पक्षनिर्देशः कृत इति भावः। यदि वेदादिकमप्रसिद्धं स्यात्तर्हीश्रयाभावाद्विमतिर्नस्यात् । अस्ति

च विमतस्तस्माद्वेदादिकं नासिद्धमिति । तथा यद्यनारंभणीयत्वमसिद्धं स्यात्तर्हि विमतिः निस्यात् । अस्ति च विमतिस्तस्मान्ना प्रसिद्धमिति सूचनप्रकारो द्रष्टव्यः । यद्यपि

प्रेक्षावादुपादेयत्वाभावस्यविवक्षितत्वात् । स्यादितिप्रतिज्ञावाक्यशेषः । तथा च यदिवेदादिकं जीवब्रह्मणोरैक्यप्रतिपादकं स्यात्तदानारंभणीयं प्रसज्येतेत्युक्तं भवति। आपादकमेवान्य थाप्रतिपाद कत्वादीत्यनेन।

प्रतिवदिनो नाश्रयासिध्यादिशङ्का तथापि तटस्थस्य शंका भवत्येवेति विमतमिति वचनं सार्थकम् । एवं तटस्थस्यापाद्यवैकल्यादिशङ्कापरिहाराय संप्रतिपन्नमित्युत्क मितिभावः । एतेन बौद्धादिशास्त्रे आपाद्यमेव नास्तीति यःशङ्कते स संप्रतिपन्नमित्युत्किमात्रेण न समाहितो भवेत् । अतिप्रसंगादिति परास्तम् । बौद्धादिशास्त्रे आपाद्यमस्तीति न मयाङ्गीकियत इति तटस्थेनाशाङ्किते त्वदीयापाद्यासम्मातिर्न दूषणम् । वादिप्रतिवाद्यसम्मतेरेव प्रयोजकत्वात्तस्या श्चेहाभावादिति सूचने समाधानस्य संभवात् ।। ननु विमतमनारमभणीयामिति साधनमदुक्तम् । बाधादपसिद्धांताच्चेत्यत आह **दिस्यातिति प्रतिज्ञावाक्यशेषइति** ।। आपादनमेवेदं नतु साधनमिति भावः ।। नन्विदमापादनमयुत्कम् । आपादकाभावादित्यत आह । **तथाचेति** ।। एवं तर्हि हेत्वभिधानंव्यर्थमित्यत आह । **आपादकमेवेति** ।। अप्रयो-

हेतुवाक्येन विव्रियत इत्यदोषः । तच्चोत्तरत्र प्रदर्शयिष्यामः। अथवा वेदतन्मीमांसादिकमक्यपरतया व्याकुर्वन्मायावादिप्रणीतं शास्त्रमेव पक्षीकृत्य तस्यानारंभणीयत्वं वेदादेस्तत्परत्वनिरासनं साध्यते । कथमन्यथाप्रतिपादकत्वं विमतस्य शास्त्रस्येत्यत आह।

जकत्वशंकानिरासेनापादकानिष्टं प्रयोजकत्वं हेतुवाक्येन स्फुटीक्रियत इति भावः।। **कथमिति**।। विमतस्य शास्त्रस्य मायावादवास्त्रस्य।। अन्यथाप्रतिपादकत्वं कथम्। न कथमपि । असिद्धो हेतुरिति भावः।। (मूले) नहीति।। तत्पक्षे ब्रह्मात्मैक्यस्य याथार्थं नहि। अप्रामाणिकस्य प्रमाणविरुद्धस्य सूत्रकारानभिमत्तवातू। ततश्चासत ऐक्यस्य सत्वेन प्रमाणभूतवेदादिविषयत्वं प्रतिपादयतो मायावादिशास्त्रस्यान्यथा प्रतिपादकत्वमिति मूलार्थः । एतेन वेदादीनामैक्यपरत्वं मायावादिशास्त्रप्रतिपाद्यमू। अतस्तस्यान्यथाप्रतिपादकत्वैव्युप्तादनाय वेदादीना माक्यविषयत्वमयथार्थमिति वत्कव्यमू। न त्वैक्यस्यायथार्थत्वंवाच्यमू। ऐक्यस्यायथार्थत्वेपि वेदादीनां तत्परत्वस्य यथार्थत्वमात्रेण मायावादिशास्त्रस्य यथार्थप्रतिपादक-

नही ब्रह्मात्मैक्यस्य याथार्थ्यं तत्पक्षे ।। अन्यथाप्रतिपादकत्वं ह्ययथार्थप्रतिपादकत्वम्। ब्रह्मात्मनोरेकत्वं च शास्त्रविषयतया परस्याभिमतं तत्यारपरमार्थभूतम्।

त्वसंभवात् । अन्यथोन्मत्तवाक्यं शशश्रृंगादिसत्तापरमिति अज्ञवचनस्याप्यन्यथाप्रतिपादकत्वप्रसङ्ग इति परास्तम् ।। ऐक्यगतशास्त्रविषयत्वस्यासत्वे तात्पर्यात् । एतेनैवैक्यंब्रह्मास्वरुपं सत्यमिति वदतो मायावादिनो मते ऐक्यस्य यथार्थत्वात् तत्पक्षे याथार्थ्यं नास्तीति कथनमयुत्क । तथा स्वपक्षेपयैक्यस्य याथार्थ्यं नास्तीति त्पक्षे इति व्यर्थम् । स्वरीत्या सत्वाभवासंभवे पररीत्या संभव एव तत्पक्ष इति वत्कव्यत्वात् । तथा विमतस्य जगतः परोत्कमिथ्यात्वसजातीयस्यैक्यमिथ्यात्वस्यान्यथा प्रतिपादकत्व- समर्थनानुपयुक्तत्वेनैक्यस्यतत्कथन मयुत्कमित्युत्कं परास्तम् । तत्पक्ष इत्यस्य सूत्रकारपक्ष इत्यर्थकत्वात् ।। **शास्त्रस्य विषयतयेति** ।। वेदादिशास्त्रस्य विषयतया परस्याभिमंत तद्विषयत्वं न परमार्थभूतं । वेदादिना ऐक्याप्रतिपादनात् । अतो मायावादादिशास्त्रस्यान्यथाप्रतिपादकत्वं सिद्धमित्यर्थः । नन्वस्त्वनुमानपरतया विमतमिति मूलव्यारव्यानं तर्कपरतया कृतं पूर्वव्यारव्यानमनुपपन्नं । अन्यथाप्रति पादकत्वादित्यस्य

अतोऽन्यथाप्रतिपादकत्वं सिद्धम् । ननु यद्यद्वैतपरं शास्त्रं स्यात्तदानारंभणीयं प्रसज्येतेति प्रसंगोत्कावापा दकस्योत्कत्वा -त्पुनर्हेत्वभिधानं व्यर्थं स्यात् । नचैताजेखारा जताभिधानमिति वाच्यम् । तथासत्यन्यथाप्रतिपादक त्वादित्यस्य ब्रह्मात्मैक्य

प्रतिपादक त्वादित्यर्थः स्यात्। तथा च दृष्टांतानुपपत्तिः। नहि ब्रह्मात्मै-

वैय्यर्थ्यप्रसंगादिति भावेन शंकते । **नन्विति** । पुनःशब्दो वाक्यालंकारे । प्रसंगस्य मूलाभिप्रेतत्वे आपादकस्यान्यथा प्रतिपादकत्वादित्यस्माभ्दिन्नस्योत्कप्रायत्वात्धेत्व भिधानं व्यर्थं स्यादिति भावः। एतेन पूर्वमेकस्य हेतोरनुत्कत्वात्पुनरित्यनुपपन्नं तथापादकस्योत्कत्वादित्यप्यनुपपन्नं मूलकृता तदनभिधानादिति परास्तं । आपादकमावान्यथाप्रतिपाद कत्वादित्यनेन हेतुवाक्येन विव्रियत इति पूर्वमुत्कत्वाद्वैय्यर्थ्य शंकानुपपन्नेत्याशंक्य निषेधयति ।। **नचैतदिति**।। एतदेव। अन्यथाप्रतिपादक त्वादित्येतदेव । आपादकविवरणमिति न वाच्यमित्यर्थः।। **तथासतीति**।। विवरणविव्रियमाणरुपत्वेन सार्थक्यस्योत्कत्वेन वैय्यर्थ्यशंकेयमनुपपन्नेति परास्तं । भवदुत्कविवरणरुपत्व मयुत्कमिति मन्यमानस्य शंकासंभवातू ।। **तथाचेति**।। बौद्धशास्त्रे

क्यस्येत्युपपादनानुपयोगोऽसंगतत्वंचेति । मैवं। अभिप्रायसभ्दावात्। तथाहि। यद्यद्वैतमेव शास्त्रर्थः स्यात्तदा शास्त्रमनारंभणीयं स्यादित्युत्के निमित्तनैमित्तिका भावस्यास्फुटत्वातू कथमित्याकांक्षायामन्यथा प्रतिपादकत्वादित्युत्वं । यादि शास्त्रार्थोऽद्वैतं स्यात्तदाशास्त्रमन्यथाप्रतिपादकं स्यात्। ततश्चानारंभणीयं प्रसज्येतेति।

आपादकाभावाद्दृष्टांतानुपपत्तिः। अन्यथाप्रति पादकत्वादित्य स्यैक्यप्रतिपाद कत्वादित्यर्थकत्वेनायथार्थ प्रतिपादकत्वादित्यर्थकत्वा भावात् अयथार्थप्रतिपादकत्वस्य नहिब्रह्मात्मैक्यस्ये त्युपपादनस्या-नुपयोगः। असंगतत्व मापादकस्याप्रयोजकत्वंचेति दूषणसद भावात्धेतु-वाक्ये नैवापादकमुच्यत इति नचवाच्यं । तथाच हेतुवाक्यस्यापादक- विवरणरुपत्वमाह ।।**यदीति**।। निमित्तनैमित्तिकभावः कथमित्या - कांक्षनिवृत्यर्थमन्यथाप्रतिपाद कत्वादित्युत्कमित्यर्थः। कथमेवमाकांक्षानिवृत्तिरित्यत आह ।। **यदिशास्त्रार्थइति** ।। अनारंभणीयत्वेऽन्यथाप्रतिपादकत्वं प्रयोजकमिति तावदविवादं ऐक्यप्रतिपादकत्वेचान्यथा प्रतिपादकत्वमवर्जनीयम्। एवं अनारंभणीयत्वव्याप्यान्यथा प्रतिपादकत्वव्याप्यस्यानारंभणीय त्वव्याप्यत्वम्। तव्द्याप्यव्याप्यस्य तव्द्या-

अद्वैतस्यैव शैस्त्रार्थत्वे शास्त्रस्यायथार्थप्रतिपादकत्वं कथमित्यतो नहि ब्रह्मात्मैक्यस्येत्याभिहितं। तत्रोपपत्तिस्तत्पक्ष इति। ऐक्यमेव शास्त्रर्थश्चेत्दब्रह्माति रित्वंऽसर्वमपरमार्थभूतं स्यात्।ऐक्यं च ब्रह्मव्यरिक्तत्कत्वा दपरमार्थभूतं। तत्प्रतिपादकं च शास्त्रं कथमन्यथा प्रतिपादकं न भवेदिति । अथब्रह्मात्मैक्यं तत्स्वरुपा-

प्यत्वात्। एतदेवह्यापादकविवरणरुपत्वं हेतुवाक्यस्य यदापा-दकस्यापाद्यंप्रति प्रयोजकत्वास्फुटीकरणमू । नापि दृष्टांतानुपपत्तिर्यदन्यथाप्रतिरादकं तदनारंभणीयमिति व्याप्तिग्रहणार्थमेव दृष्टांताभिधानादितिभावः। नहि ब्रह्मात्मैक्यस्येत्यस्यानुपयोगशंकांपरिहर्तुमुपक्रमते ।। **अद्वैतस्यैवेति।।** पूर्वं मायावादिशास्त्रस्यान्यथाप्रतिपादकत्वंकथमित्याशंकानिवर्तकत्वेन नहिब्रह्मात्मैक्यस्येतिमूलम्भूवतारितम्। इदानीं वेदादिशास्त्रस्याद्वैत -प्रतिपादकत्वे कथमन्यथाप्रति पादकत्वमित्याशं कानिवर्तकत्वेन तदेवमूलमवतारितमिति भेदः।। **तत्रोपपत्तिरिति।।** सूत्रकारपक्षइत्यनेनैक्यस्यमिथ्यात्व उपपत्तिःसूचिता। सूत्रकारपक्षोऐक्यंतावदसत्। तस्यभेदवादित्वात्। सर्वज्ञस्य यद्यथामतं तत्तथैवेति व्याप्तेरैक्याप्रसरादिति भावः। एतेनैक्यं ब्रह्मस्वरूपमेव

तिरिक्तमपि परमार्थसदंगीक्रियते तदा तेनैवद्वैतापत्तेरद्वैतपरं शास्त्रमित्यस्य हानिःस्यादित्याह ।। अद्वैतहानेःस्वरुपातिरेके।। ब्रह्मात्मैक्यस्येतिवर्तते। याथार्थ्येसतीतिशेषः। स्यादेतदैक्यं परमार्थसदेव किंतु ब्रह्मस्वरुपानतिरिक्तमेव । यथाह। तच्याद्वैतं ब्रह्मैवेदं सर्वमिति

यथार्थमित्यस्य मायावादिपक्षत्वात्तत्पक्षइत्यनेनैक्यमिथ्यात्व उपपत्तिः सूचितेत्ययुत्कमिति परास्तमू ।। इतः परं टीकायां श्रुयमाण मैक्यमेव शास्त्रार्थत्वेब्रह्मातिरित्कं

सर्वमपरमार्थभूतं स्यात्। ऐक्यंच ब्ंह्मव्यतिरित्कत्वादपरमार्थभूतम् । तत्प्रतिपादकंच शास्त्रं कथमन्यथाप्रतिपादकं न भवोदि ति वाक्यं प्रक्षिप्तं न टीकावाक्यम्। अवश्यं चैतदेवं विज्ञेयम् । ब्रह्मव्यतिरित्कत्वेन सिद्धस्यान्यथाप्रतिपादकत्वानुपपादकत्वाच्च। नहि परमतेऽनिर्वचनीयप्रतिपादकमन्यथाप्रतिपादकम्। परेण प्रातिभासिकमर्थ व्यावहरिकत्वेन विषयीकृर्वत एवान्यथाप्रतिपादकत्वांगीकारातू। शिष्याणां शास्त्रानुत्कप्रमेये केनचिदुत्के तदुचितं दूषणं योजयित्वा देयमू । नतु तूष्णींस्थातव्यमिति शिक्षणाय मायावादिनानुत्कमेव प्रमेयं केनचिदुत्कमिति सिद्धवत्कृत्य

श्रुत्यर्थेन सहैक्यमापन्नंहिब्रह्मैवस्यादिति । तथाचकथं तत्प्रतिपादकं शास्त्रमयथार्थप्रतिपादकं स्यादित्यत आह ।। मूल - अनतिरेके स्वप्रकाशत्वादात्मनः सिद्धसाधानता ।। शस्त्रस्येतिशेषः। यद्यद्वैतं ब्रह्मस्वरूपानतिरित्कं स्यात्त-

तद्दूषणमुत्तरमुलेनाहेत्यताह ।। **अथेति**।। अंगीक्रियतेकेन चिदुन्मत्तेनेतिशेषः। एतेन मायावादिनातत्पक्षानंगीकारात्तद्दूषणं व्यर्थमिति परास्तम्। मायावादी शंकते ।। **स्यादेतदिति ।। तच्चाद्वैतमिति**।। ब्रह्मैवेदं सर्वमितिश्रुत्यर्थेनैक्यमापन्नं श्रुत्यर्थभूतमिदं सर्वमिति सर्वशब्देन गुहीतमितियावत्। एवंभूतमद्वैतं ब्रह्मैवस्यादित्यर्थः। ब्रह्मैवेदं सर्वमिति श्रुतिवाक्यं ब्रह्माद्वैतबोधकम्। तत्र ये सर्वशब्दगृहितास्तेषां ब्रह्मैक्यं श्रुत्यर्थः ।

घटादयोनतत्रसर्वशब्दगृहीता इति न तेषां ब्रह्मैक्यं ज्ञानानंदादिवत्। ऐक्यमपि सर्वशब्दगृहीतमिति तस्य ब्रह्मैक्यमिति भावः। एतेनैतच्छ्रुतेर्जगतो ब्रह्मव्यतिरेकेणासत्वप्रतिपादकत्वेन ब्रह्मतादात्म्यविषये एतचछ्रुत्युदाहरणमयुत्कमू। अन्यथाघटादीनामपि ब्रह्मतादात्म्यं स्यात् अविशेषादितिनिरस्तमू। ननु शास्त्रस्यसिद्धार्थवोधकत्वमित्ययुत्कं। तस्यस्वात्मानं प्रति सिद्धत्वेऽ-

दा शास्त्रस्य सिद्धार्थबोधकत्वं प्रसज्येत। बोध्यस्यात्मनो ब्रह्मस्वरूपत्वात्तस्यच स्वप्रकाशत्वेन नित्यसिद्वत्वातू। अतःसिद्धसाधनतापरिहारयैक्यस्य स्वरूपातिरेकेंगी (कार्येऽन्य) क्रियमाणेऽन्यथा प्रतिपादक-

पि बोध्यं प्रत्यसिद्धत्वात्। नहि स्वप्रकाशत्वशब्दस्य सर्वान्प्रति प्रकाशत्वमर्थः। येनोत्कदोषःस्यात्। किंनाम स्वात्मानं प्रत्येवप्रकाशमानत्वमर्थः। एवं च बोध्यं प्रति शास्त्रस्याज्ञातज्ञापकत्वा त्सार्थक्यमित्यत आह।। **बोध्यस्यात्मन इति**।। त्वत्पक्षे बोध्यस्याप्यात्मनोब्रह्मस्वरुत्वात्तं प्रति ब्रह्मात्मकमैक्यं सिद्धमिति सिद्धसाधनताऽवर्जनीयेति भावः ।। **तस्यचेति** ।। तस्यैक्यस्य स्वप्रकाशत्वेन बोध्यं प्रति नित्यसिद्धत्वात्सिद्धसाधनतेतिभावः। उपसंहरति ।। **अतइति**।। ऐक्यस्य ब्रह्मस्वरूपत्वांगीकारे त्सिद्धसाधनताया अपरिहार्यत्वात्।

यादि परस्यैक्यं स्वरुपातिरित्कमित्यंगीकार्यं स्यात् यदि तेनांगीक्रियत इति यावत् तार्हि मा भूत्सिद्धसाधनता । तथापि सकलश्रुतिस्मृतिविरुद्धत्वेन सत्वेन बादरायणस्यानभिमतं जीवबम्ह्मैक्यं सत्वेन प्रतिपादयतः शास्त्रस्यान्यथाप्रतिपादकत्व प्रयुत्कमनारंभणीयत्वमेवमवर्जनीयमेवेति भावः। एतेनैक्यस्य परकीयमिथ्यात्ववर्णनं

त्वमेवेति। अयं चदोषः स्वमतरीत्यैवोत्कं इतिमंतव्यम्। स्वविषयप्रकाशत्वं स्वप्रकाशत्वमिति स्वमतेंगीकारात्। पररीत्यातु स्वप्रकाशत्वादात्मनः शास्त्रस्याप्रति-

व्यर्थम् । तस्य मिथ्यात्वेऽतु घटादिवत्स्वरूपसद्भावेन तत्प्रतिपादकत्वेनान्यथाप्रतिपादकत्वाभावात्। अन्यथा यूपाहवनीयादिप्रतिपादकस्यापिवाक्यस्यान्यथप्रतिपादकत्वप्रसंग इति परास्तम् । अत्यंतासत ऐक्यस्य सत्वेन प्रतिपादकत्वादन्यथा प्रतिपादकत्वमित्यर्थस्य विवक्षितत्वात् । एतेनैवैक्यस्य श्रृतिस्मृतिविरूद्धत्वेनासत्वात्सत्वेन प्रतिपादयतिचेच्छास्त्रं तर्ह्यन्यथाप्रतिपादकं स्यादित्यनुव्रवैक्यं ब्रह्मस्वरूपातिरित्कं तस्य सत्यत्वेऽद्वैतहानिरिति मिथ्यात्वं वाच्यमिति वर्णनमयुत्कम्। एतादृशमिथ्यात्वस्यान्यथाप्रतिपादकत्वसम- र्थनानुपयुत्रत्वादिति निरस्तम् । ननु सित्धसाधनतेत्ययुत्कमू । चिन्मात्रस्य वेदांतजनितवृत्यविषयत्वेन वेदांतस्य तदप्रतिपादकत्ववदैक्या प्रतिपादकत्वा दित्यत आह ।। **अयंचदोष इति** ।। **स्वविषय**

प्रकाशत्वमिति ।। अस्मन्मते स्वविषयप्रकाशत्वमेव स्वप्रकाशत्वम्। नतुवेदांतजन्यवृत्यविषयत्वम्। ततश्च तत्प्रतिपादकस्य वेदांतस्य ज्ञतज्ञापकत्वमिति भावः ।। **अवेद्यत्वमिति**।। स्फुरणरूपत्वमेव। नतु वेदांतजनितवृत्तेरपि

पादकत्वं स्यातू । अवेद्यत्वं स्वप्रकाशत्व भित्यंगीकारा- दितिदूषणं द्रष्टव्यम्। ननु स्वप्रकाशतयात्मस्वरूपस्य सिद्धत्वेप्यद्वैतादिविशेषा कारेणानधिगतत्वान्न शास्त्रस्य सिद्धसाधनत्वादिकम्। यथा रवलु भवतां गुणगुणिनोरभेदेपि गुणिनः स्वर्शनेनोपलंभे रूपस्यानधिगतिरेवमित्यत आह।। मूल- निर्विशेषत्वादात्मनो नानधिगतो विशेषः।। स्यादेवं घटोपलंभेऽपि तद्रूपानुपलब्धिःयतो रूपं घटाभिन्नमपु तद्विशोषतयांगीक्रियते नतु तन्मात्रमू । नचै (वमै) क्यमपि आत्माभिन्नं तद्विशेषः। येन आत्मनि सिद्धेप्यनधिगत इति युत्कम् । आत्म-

विषयत्वं स्वप्रकाशत्वमिति परेणांगीकारादिति भावः।।**नन्विति**।। यथा भवतां गुणगुणिनोरभेदेऽपि गुणिनः स्पार्शनेनोपलंभेऽपि गुणस्यरूपादेः स्पार्शनेनानुपलंभः। एवं स्वप्रकाशतया ब्रह्मस्वरूपस्यसिद्धत्वेप्य द्वैतादिविशेषा कारेणासिद्धत्वा-दद्वैतप्रतिपादकस्य शास्त्रस्य न सिद्धसाधनत्वम्। तथा ब्रह्मणो वृत्यविषयत्वात्तदात्मकैक्यस्य वृत्यविषयत्वेन

शास्त्रस्य यत्प्रतिपादकत्वं तदपि नास्ति। पृथिव्य घ्राणाविषयत्वेऽपि गंधस्य तद्विषयत्ववत्ब्रह्मणो वृत्यविषयत्वेऽप्यैक्यस्य

स्वरूपस्य निर्विशेषत्वांगीकारादिति । अथाऽपि स्यात्। भवेदिदं शास्त्रस्य सिद्धसाधनत्वादि यदि शास्त्रं साक्षादद्वैतं प्रतिपादयतीति ब्रूमः। नचैवम् । किंनामावरणभूताज्ञानमात्रं निवर्तयतीति। निवृत्तेत्वा वरणेऽद्वैतं स्वतएवसिद्धम्। तदुत्कम्। सिद्धंतु निवर्तकत्वा दिति । तत्राह ।। मूल - सिद्धत्वात्स्वरूपस्य विशेषाभाकच्च नाज्ञनं कस्यचिदावरकम्।। स्यदेवं शास्त्रस्य सिद्धसाधनता परिहारः यदि परमते अज्ञानमावरणं संभवेत् । नचैतत्संभवति । आवरणं ह्याव्रियमाणेन व्याप्तमू । नचाज्ञान

तत्संभवादित्यत आहेति भाव॥ **अज्ञानमात्रंनि वर्तयतीति॥** शास्त्रं शबलब्रह्मप्रतिपादयाति तज्ज्ञानेनावरणभूताज्ञाने निवृत्तेऽद्वैतं स्वत एव सिद्धं भवति । नत्वावरणनिवृत्तेः पुरा स्वप्रकाशत्वेऽपि सित्धम्। ततश्च परंपरया शास्त्रमद्वैतसिध्युपयोगीति शास्त्रमद्वैतप्रतिपादकमिति प्रवाद इति भावः ।। **सिद्धंतु निवर्तकत्वा दितीति।।** शास्त्रस्यारंभणीयत्वं सिद्धमज्ञाननिवर्तकत्वेन प्रयोजनत्त्वात्तद्वाराऽद्वैतसिध्युपयोगित्वेन सविषयत्वाच्चेति भावः।। **स्यादेवमिति।।** शास्त्रस्याद्वैतपर-

स्य तदस्ति । तथहि। किमज्ञानमात्म स्वरूपस्यावरणं स्यादुत तद्विशेषस्य। नाद्यः । तस्य

स्वप्रकाशत्वेन नित्यसिद्धक्वात् । नद्वितीयः । तदभावात्। तथा च व्यापकाभावाद्व्याप्यमावरणमपि न संभवतीती तन्निवर्तकत्वेन शास्त्रस्यसिद्धसाधनत्वं भवतीति । अस्तु तर्हि सिद्धसाधनता शास्त्रस्य को दोष इति चेत् । परार्थत्वाच्छास्त्रस्य परसिद्धबोधनेऽनुपादेयत्वं स्यादित्येकः। अपरं चाह ।। मूल - अनधिगतार्थ गन्तुप्रमाणमिति

त्वेपि न सिद्धसाधनता । साक्षाददद्वैताप्रतिपादकत्वात्। किंतु शास्त्रेऽसिद्धमर्थांतरं प्रतिपाद्याज्ञानं निवर्त्य प्रागसिद्धाद्वैतासिध्युपयोगी-त्येषपरिहारः परमते भवेद्यद्यज्ञानमावरणं परमते भवेदिदि भावः।। **किमज्ञानमिति।।** अज्ञानं निर्विशेषाभिन्नस्यैक्यस्यावरणमुत सविशे-षाभिन्नस्यात्मस्वरूपस्यैक्यस्येत्यर्थः। एतेनैक्यस्या ज्ञानमावरणमि-त्यभिहिते किं स्वरूपस्योततद्विशेषस्येति विकल्पायोगइति परास्तमू।। **तस्येति** ।। स्वप्रकाशात्मनानिर्विशेषा भिन्नस्यैक्यस्य सदा सिद्धत्वान्ना-ज्ञानमावरकमिति वक्तुं शक्यमिति भावः।। **तदभावादिति**।। सविशेषाभिन्नस्यैवाभावादित्यर्थः।। **अपरं चाहेति।।** चस्त्वर्थः।

चतन्मतम्।। गन्तृशब्देनावगतिसाधनमुच्यते । अनधिगतेति स्मृत्यादि (व्यवच्छेदार्थे) व्युदासार्थमू । शुक्तिरजतादिज्ञानिरासायार्थग्रहणम् ।(अर्थस्य च

यथावस्थितस्य विवक्षितत्वात्।) अर्थस्य च निवृत्यर्थं गन्तृपदम्। तस्य च साधनपरत्वान्न कर्तर्यतिप्रसंगः। एतभ्द्वाट्टानां प्रमाणलक्षणम्। व्यवहारे भट्टनय इति मायावादिभिरंगीकारात्तन्मतमित्युत्कं। यदि शास्त्रमधिगत मे वार्थ मवगमये त्तदा प्रमाणलक्षणाभावादप्रमाणं प्रसज्येतेति। एवमयथार्थपरत्वमन्यथाप्रतिपादकत्वमि त्यभिप्रेत्योप पादितम् । अधुना विषयप्रयोजनादि रहितत्वमन्यथाप्रति- पादकत्वमभिप्रेत्यतत्सिद्ध्यर्थे पराभिमतं

अपरं त्वाहेत्यर्थः ।। **अर्थस्य फलस्यचेति।।** अनधिगतश्चासावर्थश्चेति विग्रहाश्रयणेऽर्थेऽतिव्याप्तिः। अनधिगतोऽर्थोयस्येति विग्रहकरणे फलेऽतिव्याप्तिरितिभावः। अस्त्विदं लक्षणं मायावाद्यभिमतं ततश्च को दोष इत्यतो मूलभिप्रायमाह।। **यदीति।।** प्रमाणलक्षणाभावादप्रमाणतया शास्त्रस्य त्वेतदभिमतो महाजनपरिग्रहो न स्यादिति भावः।।

मूल - शास्त्रस्य विषयादिकं परन्यायेनापाकरोति।। "अज्ञानासंभवादेवतन्मतमखिलमपाकृतमू।। तन्मतं तदभिमंतं अखिलं विषयादिकमपाकृतं वेदितव्यम्। कथम्"। उत्कप्रकारेणैव तन्मतेऽज्ञानासंभवाद्विषयादेश्चा ज्ञानसापेक्षत्वात्। अज्ञातो हि विषयो भवति। अन्यथातिप्रसंगादिति। एवमज्ञानासंभवेन विषयं निराकृत्य प्रका-

इतःपरंटीकायां श्रूयमाणमयथार्थपरत्वमन्यथाप्रतिपादकत्वामित्यभिप्रेत्योपपादितम्। अधुना विषयप्रयोजनादि रहितत्वमेवान्य-थाप्रतिपादकत्वमित्यभिप्रेत्य तत्सिध्यर्थं पराभिमतं शास्त्रस्य विषयादिकं परन्यायेनापाकरोतीति वाक्यं प्रक्षिप्तं न टीकावाक्यम्। अवश्यंचैतदेवं विज्ञेयम्। विषयादिराहित्यस्यान्यथाप्रतिपादकत्वश-ब्दार्थत्वाभावेऽपि दूषणांतरत्वेनोभ्दावनसंभवात्। अन्यथाप्रतिपादकत्वपदादप्रतीयमानस्य विषयादिराहित्यस्य तदर्थत्वमभिप्रेतमिति कथनायोगात्।। **उत्कप्रकारेणेति**।। आवरणं ह्याव्रियमाणेन व्ययतत मित्याद्युत्कप्रकारेणेत्यर्थः। नन्वज्ञानासंभवात्तन्मत माखिलमपाकृत-मित्ययुत्कम्। अन्योन्याश्रयात्। आव्रियमाणंहि विषयएव नान्यत्।

रांतरेण निराचष्टे।। मूल -''मिथ्यात्वेचैक्य स्यातत्वावेदकत्वमागमस्य स्यात्।।'' ऐक्यं हि शात्रस्य विषयतया परस्याभिमतम्। तत्किमात्मस्वरुपातिरित्कं उत तन्मात्नम्। आद्ये (पि) सत्यं मिथ्या वा । नाद्यः। अद्वैतहानिप्रसंगात् । नद्वितीयः। ऐक्यस्य मिथ्यात्वे तत्प्रति-

ततश्च विषयाभावादज्ञानाभावः। ततश्च विषयद्यभाव इति चेन्न। अज्ञानविषयाभावेनाज्ञानाभावं प्रसाध्य तेन शास्त्राविषयाद्यभावसमर्थ नात्। नह्यौवय्यस्याज्ञान

विषयत्वासंभवाच्छास्त्राविषयत्वं नसंभवतीत्युत्का वन्योनोन्याश्रयप्रसक्तिरस्ति येन तदुद्भावनमुचितं स्यात्।। **एवमज्ञानासंभवेनेति** ।। अत्र प्रकारांतरेणेति प्रक्षिप्तम्। दार्ढ्याय पुनरित्युच्छिन्नम्। ततश्चैवं टीकावाक्यपाठः। एवमज्ञानासंभवेन विषयादीन्निराकृत्य दार्ढ्याय पुनर्विषयादीन्निराकरोतीति। अवश्यं चैतदेवं विज्ञेयं। इहाप्यज्ञानासंभवमाश्रित्यै वविषयादिनिराकरणेन प्रकारांत- रत्वाभावात्। यद्यपि मूले विषयादिनिराकरणं न भवति तथाप्यैक्यमि-थ्यात्वनि राकरणस्येदानीमसंगतत्वात्परिशेषेणैक्यस्य स्वरूपत्वं प्रसाध्यविषयत्वासंभवे तात्पर्यमभ्युपेतमिति भवेन विषयादिकं निराकरोतीत्युत्कमितिबोध्यं।।**ऐक्यस्येति**।। ऐक्यप्रतिपादकं शास्त्र-

पादकस्य शास्त्रस्यातत्वावेदकत्वंस्यात्। तथा चापसिद्धांतः स्यात्। किंच ।। सत्यताचभेदस्य ।। परस्परविरुद्धयोरन्यतरनिषेधस्यान्यतरविधिना व्याप्तत्वादैक्यस्य मिथ्यात्वे भेदस्य सत्यता च स्यात्। अत ऐक्यमात्मस्वरूपमेवेत्यंगीकार्यम्। स्वरूपस्य च स्वप्रकाशत्वेन विषयता संभवतीति। पूर्वमनतिरेकपक्षप्रति-

मतत्त्वावेदकं स्यादिति भावः।।तथाचेति ।। पूर्वाचार्येणैक्यप्रतिपादकं शास्त्रं तत्त्वावेदकं प्रमाणमैक्याप्रतिपाद कमतत्त्वावेदकं प्रमाणमित्यंगीकारादिति भावः। ऐक्यस्य मिथ्यात्वे

ज्ञाननिवर्त्यस्यासच्यापत्याभेदस्य सत्यतास्यादित्याह। (मूले) ''सत्यताचभेदस्येति''। एतेनैक्यस्य मिथ्यात्वे भेदस्य सत्यतेत्यनुपपन्नमू। ऐक्यस्यानिर्वचनियत्वांगीकारेणासच्वानंगी कारादिति परास्तमू। अभेदेऽपिव्याप्यव्यापकभावांगीकारेणाह ।। **परस्परविरूद्धयोरिति**।। एतेनाभेदाभाव एव भेदसत्यत्वस्या पादनीयत्वान्मिथ्याभेदे भेदसत्वापादनमयुत्कम्। मिथ्याशब्दस्या निर्वचनीयार्थकत्वेना -सत्वर्थकत्वाभावादिति परास्तम्। मिथ्यात्वं वदतापि प्रतिपन्नोपाधौ तन्निषेधस्यांगीकृतत्वात्। विरू-

षेधेनातिरेकपक्षमंगीकार्यायथार्थप्रतिपादकत्वं समर्थितम्। इदानीं तु तद्विपर्ययेणविषयत्वाभावप्रतिपादन मितिभेदः। एवं विषयं निराकृत्य प्रयोजनं निराकरोति।। एवमेव प्रयोजनमपि निरस्तम्।। यथाज्ञानासंभवादज्ञातस्य विषयस्यासंभवोऽद्वैतवादे एवमेवाज्ञानासंभवादेव शास्त्रस्य प्रयोजनमपि निरस्तं वेदियव्यम्। मोक्षो हि प्रयोजनम्। सचाज्ञाननिवृत्तिरूपः। यदाह । अविद्यास्तमयो मोक्षः सा संसारउदाहृत इति। न चाज्ञानासंभवे तन्निवृत्तिरुपपद्यते। नन्वेतदज्ञानासंभवादेवेत्यनेनैव वाक्येन सिद्धम्। तत्किमर्थोयं ग्रंथः। सत्यम्। तथापि तस्यैव प्रपंचोयमित्यदोषः। प्रपंचनं च प्रकारांतरेण प्रयोजननिरासप्रस्तावायेति। प्रकारांतरेण प्रयोजनं निराकरोति।। मूल - स्वरूपत्वान्मोक्षस्य

द्वयोरेकनिषेधस्यापरस्यसत्वव्याप्तत्वात्।। **अतिरेकपक्ष मंगीकार्येति**।। यद्यपि प्रमाणविरोधेनैक्यस्या सत्त्वात्सत्वेनतत्प्रति पादकस्यान्यथाप्र- तिपादाकत्वमिति प्रतिपादनावसरे नातिरेकपक्षांगीकारप्रयोजन-

पूर्वमेव सिद्धत्वात्।।प्रयोजनं निरस्तमिति संबंधः। अज्ञाननिवृत्तिलक्षणो हि मोक्षः परेणात्मस्वरूपतयैवेष्टः। यथाह आत्मैवाज्ञानहानिरिति । आत्मस्वरूपं च प्रागेव शास्त्रप्रवृत्तेः सिद्धमेवेति। कथं ततप्रयोजनं स्यात्। न हि कश्चित्सिद्धस्य साधनाय यतते। नापि तत्साधनार्हम्। ज्ञातआत्मैवाज्ञानहानिर्नात्ममा-त्रमिति कश्चितू तदसत्। आत्मनोऽज्ञानकर्मतानंगीकारात्। वृत्तिविषयतास्तीति चेत्। तथापि वृत्तिविशिष्टआत्मा मोक्ष इत्युत्कं स्यात्। तथा च वृत्तोर्निवृत्तौ मोक्षनिवृत्तिप्रसंगः। वृत्युपलक्षितआत्मामोक्ष इति चेत्। तथापि जीवन्मुक्तौ प्रसंग इत्येषा दिकू। अपर आह। नाविद्यास्तमयलक्षणं मोक्षमात्मस्वरूपमाचक्ष्महे किं नामान्यमेव । न च वाच्यं तस्य सत्वेऽ-

मस्ति तथापि नैक्यस्य प्रमाणविरूद्धत्वं युत्कमू। तस्य ब्रह्मस्वरूपत्वातू। अन्यथा ब्रह्मणोऽप्यसत्वं स्यादित्याशंका निवृत्यर्थ मतिरेकपक्षमंगीकार्येत्युत्कम्।। **जीवन्मुत्कौ प्रसंग इति**।। जीवन्मुत्कावज्ञाननिष्पत्तिरूपमो-

द्वैतहानिरसत्वे तदभावः सदसत्वं विरुद्धं सदसद्विलक्षणत्वेऽज्ञाननिवृत्तित्वानुपपत्तिः प्रतियोगितन्निवृत्योर्वैलक्षण्यस्यावश्यकत्वादिति । पंचमप्रकारताभ्युपगमात्। यथोत्कम्। नसन्नासन्नसदन्ना निर्वाच्यश्चतत्क्षयः। यक्षानुरूपो बलिरित्याचार्याः प्रत्यपीपदान्निति। तत्राह ।। मूल- ''अज्ञानासंभवेन चतुर्थप्रकाराभावात्पंचम-प्रकारतापि निरस्ता'' ।। मोक्षस्येत्यनुवर्तते। अज्ञानस्य हि न सत्वम्। अद्वैतभंगात्। नाप्यसत्वम्।

क्षप्रसंग इत्यर्थः।। **असच्वइति**।। अज्ञाननिवृत्तेरसच्वे तदभावोऽज्ञानं मोक्षसमयेस्यात्। विद्यमानस्य निवृच्यभावे तत्स्वरूपानुवृत्तेरावश्यकत्वादिति भावः। एतेनासत्वे तदभाव इत्ययुत्कम्। साध्यावैशिष्ट्यादिति परास्तमू।। **सदसाद्विलक्षणत्वइति**।। सदसाद्विलक्षणमात्रस्या ज्ञानतत्कार्ययो- रन्यतरत्वनियमात्। अज्ञाननिवृत्ति लक्षणमोक्षोऽज्ञानं वा तत्कार्यं वेति वत्कव्यम् । उभयथाप्य ज्ञाननिवृत्तित्वानुपपत्तेरित्यर्थः। कुत इत्याह।। **प्रतियोगितन्निवृत्योरिति**।। प्रतियोगितन्निवृत्यो र्भेदस्यावश्यकत्वान्नाज्ञानात्मकस्य तन्निवृत्तिरूपत्वमित्यर्थः।

प्रतीतिविरोधात् । न च सदसत्त्वम्। विरोधात्। अतत्तुर्थप्रकारोऽनिर्वचनीयत्वमंगीकार्यम्। न च तन्निवृत्तिरपि तादृशी संभवतीत्येवं मोक्षस्य पंचमप्रकारता परेणांगीकृता। स्यादियं यद्यज्ञानमेव परमते स्यात्।

नचतात्सं भवति । सिद्धत्वरूपस्येत्यादिना तदसंभवस्योक्तत्वात्। अतोऽज्ञानासंभवे न चतुर्थप्रकारस्य सुतरामभावात्तेन कल्प्यमानमोक्षस्य पंचमप्रकारतापि पूर्वोक्तरीत्यैव निरस्ता। अथवाऽज्ञाननिवृत्तिर्यद्यात्मातिरिक्ता पंचमप्रकारोररी क्रियते तदा वक्तव्यम्। किमज्ञानंकार्यं न वेति । न तावद्द्वितीयः । आत्मातिरिक्तस्याज्ञानतत्कार्ययो रन्यतरत्वावश्यंभावाभ्युपगमात् । आद्ये बाधकमाह । अज्ञानासंभवेनेति । यद्यज्ञाननिवृत्तिरज्ञानकार्या तदाऽज्ञानस्य तदानीमवस्थानं न स्यात् । न ह्युपादानेन विनोपादेयस्यस्थितिर-

उपलक्षणमेतत् । प्रतियोगितन्निवृत्योरुपादेयभावा योगादज्ञानो-पादेयस्य मोक्षस्य नाज्ञाननिवृत्तिरूपत्वामिति बोध्यम्।। **तादृशीति**।।

स्ति। अज्ञाननिवृत्तावज्ञानासंभवात्। तथाचाज्ञाननि वृत्तेरुभयथाप्यसंभवेन स्वरूपमेवनास्ति पंचमप्रकारता तु दूरनिरस्तेति। किंचधटादीनां सत्वम् । शशविषाणादीनामसत्वम्। धटादीनामेव देशकालादिव्यव स्थया सदसत्वमिति प्रकारत्रयस्यैवानु-भवाच्चतुर्थप्रकारएव नास्ति। तदभावात्पंचप्रका रतातुमोक्षस्याष्टमरस इवात्यंतासंभविनीत्याह । चतुर्थप्रकारेति। अज्ञाना संभवादधिकारीचनिरस्त

इत्युत्वंक तद्विवरणार्थमाह।। मूल- ''विषयप्रयो जनाभावादेवाधिकारी च।। निरस्तइति संबंध:'' ।योहि यत्प्रयोजनमर्थयमानोयं विषयंजिज्ञासते स एव तत्राधिकारी भवति।प्रकृतेचाज्ञानासंभवेन विषयप्रयोजने निराकृते सति तदभावादेव तदविनाभूतोऽधिकारी च निरस्तो वेदितव्य: । अज्ञानासंभावात्संबंधाभाव उत्कस्तमुपपादयति ।। तदभावा-

अज्ञानतत्कार्ययोरन्यतररूपानिर्वचनीयेत्यर्थ: ।। **अधिकारीचनिरस्त इत्युत्कमिति** ।। अज्ञानासंभवादेव तन्मतमखिलमपाकृतमित्यनेनो-

देवसंबंधोपि।। सतामेवहिसंबंधोभवति। अज्ञानासंभवेन विषयाद्यभावश्चोपपादित:।अतो विषयाद्य भावात्संबंधोपि निरस्त एवेति।एवं वेदादेर्जीवब्रह्मणोरे कत्वप्रतिपादकत्वेऽनारंभणीय- त्वप्रसंगान्नतत्प्रतिपाद कत्वमित्युत्कम्।इदानीं परमाप्ततमेन भगवता श्रुत्या च विष्णो: सर्वोत्तमत्वस्यैव सर्वशस्त्रप्रति पाद्यतयाभिहि तत्वाच्च तदेववेदादिप्रतिपाद्यं नात्मब्रह्मैक्यमित्याह ।। मूल-''द्वाविमौपुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च ''।। इमाविति प्रमाणसिद्धतां सूचयति । पुरुषौ चेतनौ। एवशब्दस्य द्वावेवेति संबंध: । तद्धटनाय परमपुरषं व्यावर्तयितुं

त्कमित्यर्थ:।। **सतामेवेति** ।। साध्यसीधनभावलक्षण: संबंधस्सतामेवभवतीति असतो विषयप्रयोजनयोर्न साध्यसाधनभाव:। एवमधिकारिप्रयोजनयोर्लब्ध्रृलब्धव्यभाव: संबंधश्चनेत्यर्थ:। एकेनासतामपि शशविषाणादीनांतज्ज्ञानस्य विषयविषयिभावलक्षणसं-बंधसभ्दावात्सतामेव संबंधो भवतीत्ययुत्कमिति परास्तमू। स्त्रीनपुंसकयोरपि सभ्दावाल्लोके द्वावेवेत्ययुत्कमित्यत आस ।। **पुरूषौ चेतनाविति** ।। पुरूष-

लोक इत्युत्कम् ।। क्षर: सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षरउच्यते ।। तदनेनोत्तमपुरूषनिरूपणस्यापेक्षितं पुरूषनिरुपणं कृतम्। तत: किमित्यत आह ।। उत्तम: पुरूषस्त्वन्य:।। अन्य: क्षराक्षराम्याम्। न त्वनयोरेवैक: पुरूषोत्तम: कल्प्यत इति भाव:। अन्यास्योत्तमपुरूषत्वे श्रुत्यादिसंमतिमाह ।। परमात्मेतेयुदाहृत:।। आत्मशब्दोऽत्र चेतनपर्याय:। युत्किं चाह ।। यो लोकत्रयमाविश्यबिभर्ति।। यो हि यस्य भर्ता स तस्मादुत्तमो युत्क:। आविष्टस्य तन्नशे नाशप्रसङ्गइत्यत आह।। अव्यय:।। तत्कथम्। ऐश्वर्यादित्याह ।। ईश्वर:।। स च क इत्यतोऽहमेवेति सप्रमाणकमाह।। यस्मात्क्ष रड़तीतोऽहमक्षरादपि चोत्तम:। अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथित:

शब्देन तयोरपि गृहीतत्वादेवेत्यवधारणंनानुपपन्नमिति भाव:। ननु परमात्मेति पदेनात्मोत्तमत्वलाभेऽपि न चेतनोत्तमत्वला

भइत्यतआह **आत्मशब्द इति**।। आत्मशब्दश्चेतन शब्दार्थप्रतिपादक इत्यर्थः।। **वेत्तु-**

पुरूषोत्तमः।। क्षरं चातीत इति तशब्दानेवयः। लोवशब्देन पौरूषेयागम उच्यते। तात्पर्यद्योतनाय वेत्तुः फलमाह।। यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरूषोत्तमम्। स सर्वविभ्दजति मां सर्वभावेन भारत।। एवमित्यस्य व्यावृत्तिनिरासोऽसंमूढ इति। न पुनरश्वकर्णादिवत्सं ज्ञामात्रत्वेनेत्यर्थः। स सर्ववित्। अस्यैव सर्वशास्त्रार्थ-

रिति।। अनित्यमागमानुशासनमिति वैयाकरणैवाभि धानादिटू-प्रयोगो न कृत इति बोधेयमू। एतेन ज्ञानार्थकस्य विदेः सेटूत्वाद्वेदितु-रित्येव भाव्यमिति परास्तमू। ननु यो मामेवमसंमूढ इति मूलेऽसंमूढ इति व्यर्थमित्यत आह।। **एवमित्यस्यव्य वृत्तिनिरासोऽसंभूढ इतीति**।। एवं शब्दपरामृष्टस्य पुरूषोत्तमत्वस्य व्यावृत्तिबुद्धेरभावबुद्धेरसंमूढ इति शब्दः निरासक इत्यर्थः। नास्त्येव पुरूषोत्तमत्वमीश्वरस्येति व्यतिरेकनिश्चयस्यासंमूढशब्दो व्यावर्तकः। अधिकारिवर्गः पुरूषोत्तमत्वविषये निश्चयवानेवः न तु संदेहवानू। ततश्च यत्र प्राज्ञानां न संदेहावकाशोऽस्ति कथं तत्र प्रेक्षावता तव्द्यतिरेकोऽभ्युपगन्तव्य इति भावः। इतः परं टीकावाक्यमू। अवश्यन चैतदेवं विज्ञेयमू। अश्वकर्णादिवत्संज्ञामात्रत्वे नेत्यर्थ इति नञर्थस्य शब्दार्थ प्रवेशपक्षे बाधातू।

त्वात्तु। सर्वभावेन सर्वप्रकारेण । एतच्च न यस्मै कस्मै वाच्यमित्याह ।। इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानध।। स सर्वविदित्याद्युक्तम् । ततः किमित्यत आह।। एतद बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात् कृतकृत्यश्च भारत।। बुद्धिमानपरोक्षज्ञानी। कृतकृत्यो मुक्तः।। इन्द्रियोभ्यः पराह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः। मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धोरात्मा महान्परः। महतः परमव्यक्तमव्यक्तत्पुरूषः परः। पुरूषान्न परं किंचित्सा काष्ठा सा परा गतिः।। आत्मा महानिति सामानाधिकरण्यन्। न परं किंचित्। किं चु सा काष्ठा स एवावधिः। कुत एतत्। सापरा गतिः। गम्यत इति गतिः । एवं सर्वशास्त्रैः प्रतिपाद्यत इत्येतत्।। भून्मः क्रतुबज्यायस्त्वं तथा च दर्शयति । सर्वगुणेषु भूमगुणस्य

न ह्यसंमूढपदस्योदाहृतार्थे शक्तिरस्ति, येन तदर्थकत्वं स्यात्। 'संज्ञामात्रत्वेनेत्यर्थोने'त्यन्वये त्वसंगतिः। अर्थविशेषोक्त्यनन्तरमेवार्थान्तरनिषेधस्य संगतत्वात्। असंमूढशब्दस्योक्तार्थकत्वप्रसक्त्यभावेन तन्निषेधवैयर्थ्याच्च । अन्वयाभावेन संज्ञामात्रत्वेनेति तृतीयानुपपत्तेश्च। इन्द्रियेभ्यः इन्द्रियाभिमानिदेवेभ्यः सोम-वित्तप सूर्य-वरूणा व्यग्नीन्द्र-

ज्यायस्त्वं मुरव्यतो वेदप्रतिपाद्यत्वमिति सूत्रार्थोऽत्राभिमतः।। इति विष्णोः सर्वोत्तमत्वमेव शास्त्रार्थत्वेन भगवता श्रुत्या चाभिहितम्।। एवं प्रकरणार्थमुपपाद्य तस्य प्रयोजनमाह।। इति सर्वज्ञमुनिना

मायावादतमोऽखिलम्। निरस्तं तत्त्ववादेनसतां संशयनुत्तये। अन्यथा हि विप्रतिपत्तेः संशयो भवति। प्रकरणार्थमुपसंहरनू तदनुगुणं भगवद्वाक्यमेव पठति ।। नास्तित नारायणसमं न भूतो न भविष्यति। एतेन सत्यवात्येन सर्वार्थानू साधयाम्यहम्।। वचनप्रसूनमाला जयतीर्थारव्येन भिक्षुणा रचित। ध्रियता। सदये हृदये कमलामहिलेन पुरूषेण।। इति श्रीमदानन्दतीर्थ भगवत्पादाचार्यविरचितमायावाखण्डनाविवरणं जयतीर्थभिक्षु विरचितं संपूर्णमू।। श्रीकृष्णार्पणमस्तु।।

जयन्तेभ्यः। अर्थाः अर्थाभिमानिम्यः सौपर्णी-वारूणी-पार्वत्यः। उत्तमा इत्यर्थः। टीकाकारोऽन्तेपि मङ्गलमाचरति।। कमला माहिला माहिषी यस्यासौ यथोत्कः।। इति श्रीमत्सत्यनिधितीर्थश्रीचरणाराधकश्रीसत्यनाथयतिविरचितो मायावादपरशुः समाप्तः।।

श्रीकृष्णार्पणमस्तु।। श्रीहरये नमः।।

ಶ್ರೀಮದ್ಧನುಮಭೀಮಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣವೇದವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕ
ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹಯಗ್ರೀವಾಯನಮಃ

ಅಥ ಮಾಯಾವಾದಖಂಡನಮ್

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತಮ್

ಟೀಕಾಮಂಗಲಾಚರಣಮ್:

ನರಸಿಂಹಮಸಹ್ಯೋರು ಪ್ರತ್ಯೂಂ ತಿಮಿರಾಪಹಮ್।
ಪ್ರಣಿಪತ್ಯವ್ಯಾಕರಿಷ್ಯೇ ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯಖಂಡನಮ್।

ಅವತಾರಿಕಾ : ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಗಳನ್ನು

ಅನುಭವಿಸಿದಮೇಲೆ ವಿವೇಕಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ವಿರುಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ವಿರಕ್ತಿಹೆಂದಿದ ಪುರುಷನು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೆಲಸಿದಾಗ ಅವನು ವೇದಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಯಾಗುವನು.

ಅಂತಹ ಅಧಿಕಾರಗಳೆ ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು) ಬೋಧಿಸುವವು. ಆ ಮಾರ್ಗವು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಈ ಜೀವಜಡರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ (ನಿಜವಾದ) ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನೂ, ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ದೋಷಲೇಶರಹಿತನೂ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡಿ ಅವನ ಉಪಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿರುವವು. ಇದೇ ತತ್ತ್ವವು.

ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶ:

ತತ್ತ್ವವು ಹೀಗಿರಲು ಅದ್ವೈತಮತದವರು ಶ್ರುತಿ(ವೇದ) ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವರು. ಹೀಗೆಂದರೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಹೊಗಟಿವೆ. ಜೀವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ. ಆದರೆ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವು.

ಇರದಿರುವದರಿಂದ (ಅಂದರೆ ಐಕ್ಯವಿಷಯಕ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗಿರುವರು. ಈ ಅಜ್ಞಾನವು ಅನಾದಿಯಾದುದು. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯದ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ, ಈ ಅಜ್ಞಾನ ಮೂಲತವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಾದಿಗಳು ನಿವಾರಣೆ ಯಾಗುವವು. ಇಂತಹ ಐಕ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿರಕ್ತನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾಯಾ (ಅಜ್ಞಾನ) ವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಯಾವಾದ ಖಂಡನವೆಂಬ ಈ ಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥವನ್ನು 1 ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವರು.

ಮೂಲ : ಮಂಗಲಾಚರಣಮ್

'ನರಸಿಂಹೋ(ऽ)ಖಿಲಾಜ್ಞಾನಮತ ಧ್ವಾಂತದಿವಾಕರಃ।
ಜಯತ್ಯಖಿಲ ಸಜ್ಞಾನಸುಖಶಕ್ತಿ ಪಯೋನಿಧಿಃ।

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಂಗಲಾಚರಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವರು. ಎಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತವು ಎಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವವನೂ, ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನ. ಸುಖ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಂತಿರುವವನು ಆದ ನರಸಿಂಹನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿರುವನು-2

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ಎರಡು ಅವುಯಾವುವೆಂದರೆ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಮಾಯಾವಾದವೇ ಮೊದಲಾದ ಮತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ರೂಪವಾದ ಅನಿಷ್ಟನಿವಾರಣೆಯು ನರಸಿಂಹ ಸ್ತುತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ-3

---

1) ಶಾಸ್ತ್ರದ ಯಾವದಾದರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಹೆಸರು.

2) ಇದುಮಂಗಲಾಚರಣೆಯ ಅರ್ಥ. ಎಲ್ಲವೂ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲವೂ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಕಲ್ಪಿತವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮತವು ಕತ್ತಲೆಗೆ ಸಮನಾದುದು. ಆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನರಸಿಂಹನು ನಿವಾರಿಸುವನು. ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ. ಸಮೀಚೀನ ಸುಖವೆಂದರೆ ದುಃಖಲೇಶರಹಿತವಾದ ಅನಂತಸುಖ ಸಮೀಚೀನ ಶಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿ.

3) ಪ್ರಬಲ ಅನಿಷ್ಟನಿವಾರಣೆಗೆ ನರಸಿಂಹಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ನರಸಿಂಹನು ಸಮಸ್ತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೂ ಆಕರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಭೀಪ್ಸಿತವಾದ ಶಾಶ್ವತ ಆನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಸಾಧ್ಯ.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಿದರು.

ಅಖಿಲಾಜ್ಞಾನಮತ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಮಾಯೆಯಿಂದ) ಕಲ್ಪಿತವಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದು ಕತ್ತಲೆಗೆಸಮ ಮತ್ತು ನರಸಿಂಹನು ಅದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಸದೃಶನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುವದು ಎಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದೇಶ ಎಂದು ಧ್ವನಿತವಾಗುವದು.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ: ಮಾಯಾವಾದನ್ನು ಕತ್ತಲೆಗೆ ಹೋಲಿಸುವದು ಅನುಚಿತ, ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಏಕತ್ವವು (ಐಕ್ಯವು) ತಾತ್ಪರ್ಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.ಅಂದರೆ ಶ್ರುತಿಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸ್ಥಿರಪಡುವದು. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದೇ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ (ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ) ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗಳು ಸತ್ಯವಾದವುಗಳಾದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರು ಒಂದೇ ಹೇಗೆ ಆಗುವರು? ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಬೇಕಿದ್ದರೆ ಅವರ ಧರ್ಮಗಳು ನಿಜವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದವುಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕಾವದು.ಆದುದರಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯವಾದ ಚೈತನ್ಯ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಗಳೇ ಸರಿ ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದವು.

ಐಕ್ಯವೇ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದರೆ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪತ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಐಕ್ಯವೇ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ. ಐಕ್ಯವೇ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ವೇದಾದಿಗಳು ಅನಾದರಣೀಯಗಳಾಗ-ಬೇಕಾಗುವವು.

ಮೂಲ :'ವಿಮತಂ ಅನಾರಂಭಣೀಯಂ

ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿತಾದಕತ್ವಾತ್।

ಯದಿತ್ಥಂ ತತ್ತಥಾ। ಯಥಾಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್'॥

'ವಿವಾದ ವಿಷಯವು (ವೇದಾದಿಗಳು)ಅನಾರಂಭಣೀಯಗಳಾಗಲಿ; ಅನ್ಯ ಥಾಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ್ದರಿಂದ; ಯಾವುದು ಹೀಗೂ (ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪಾದಕವೋ) ಅದು

ಹಾಗೆ (ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾದುದು) ಹೇಗೇ ಸಮ್ಮತವೋ ಹಾಗೆ (ಬೌದ್ಧ ಜೈನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂತೆ)'.

ಏಕೆಂದರೆ ಐಕ್ಯವು ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ (ಇದನ್ನು ಮುಂದೆಸಮರ್ಥಿಸಿದೆ).ಐಕ್ಯವು ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.ಹೀಗೆ ಅಯಥಾರ್ಥವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವೇದಾದಿಗಳು ಆದರಣೀಯಗಳಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಬೌದ್ಧ ಜೈನಮತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ತತ್ವಗಳು ಅಯಥಾರ್ಥಗಳೆಂದು ನಾವು ಉಭಯತರೂ (ದ್ವೈತಾದ್ವೈತಿಗಳು) ಭಾವಿಸುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲವೇ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅನಾರಂಭಣೀಯ (ಅನಾದರಣೀಯ ಅಥವಾ ಅನುಪಾದೇಯ) ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು.

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ಅಯಥಾರ್ಥ ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ-

ಮೂ:'ನ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ತತ್ವಕ್ಷೇ॥

ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮ (ಚೈತನ್ಯ)ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲವೂ ಅಪರಮಾರ್ಥಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಐಕ್ಯವೂ ಅಪರಮಾರ್ಥವಾದುದೇ ಇಂತಹ ಅಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೆ ವೇದಾದಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿ ಪಾದುಕಗಳಾಗುವದಿಲ್ಲವೇ? ಅವು ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನಾರಂಭಣೀಯಗಳಾಗುವದಿಲ್ಲವೇ?

ಮೂ: 'ಅದ್ವೈತಹಾನೇಃ ಸ್ವರೂಪಾತಿರೇಕ್ಕೆ'॥

ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದೇ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದುದೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಐಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳುದರೆ ಅದು ಸತ್ಯವೇ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯವೇ ಎಂದು ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು. ಐಕ್ಯವು ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಯುಥಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದುಕಗಳಾಗಿ ಅನಾರಂಭಣೀಯವಾಗುವವು. ಈ ದೋಷ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಐಕ್ಯವೂ ಸತ್ಯ ಎಂದು ಒಡಂಬಟ್ಟರೆ ಎರಡು ಭಿನ್ನ ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುವುದು ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಒಂದೇ ಪರಮಾರ್ಥವಾದುದು ಎಂಬ ಅದ್ವೈತ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವುದು.

ಐಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ದೋಷಗಳು ಬರಬಹುದು.

ಮೂ :'ಅನತಿರೇಕೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಾತ್ಮನಃ ಸಿದ್ದಸಾಧನತಾ'॥

ಐಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಐಕ್ಯವು ಸತ್ಯವೂ ಆಗಿ ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಏನೂಭಂಗಬರಲಾರದು. ಸರ್ವಂಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ'ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವೂ ಸೇರಿರುವದರಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಾದುದೇ ಎಂದು ಖಂಡನಕಾರ ಎಂಬ ಐದ್ವೈತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಗೆ ಸಿದ್ಧಾದನತಾ(ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವಿಕೆ) ಎಂಬ ದೋಷಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವದು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಎಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತೋರಿಸುವಿಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥವು ದ್ವೈತವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವು (ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಜೀವನು ನಾನು ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನಾದುದಿರಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಐಕ್ಯವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವು ಎಂದರೆ ಯಾವಗಲೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದೇ).ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವನು ಐಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಬರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇ ಆಗಿರುವದು.ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನೇ (ಐಕ್ಯವನ್ನೇ) ವೇದಾದಿಗಲು ಬೋಧಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅವು ಸಿದ್ಧಸಾಧದನತಾದೋಷಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವವು ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಎಂದರೆ ಅವೇದ್ಯತ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟಡದುದನ್ನು ವೇದಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲವು? ಹೀಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವವು. ಐಕ್ಯವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಆದರೂ ಆತ್ಮನು ಗೋಚರಿಸುವಾಗ ಐಕ್ಯವೂ ಗೋಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವು ದ್ವೈತವಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವೇ ಹೇಗಂದರೆ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನುಳ್ಳಗುಣಿಗೂ (ವಸ್ತುವಿಗೂ) ಅಭೇಗ ಎಂದರೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದು ದ್ವೈತಮತದವರು ಅಂಗೀಕರಿಸುವರು ಆದರೂ ಗುಣಿಗೂ (ವಸ್ತುವಿನ)ಜ್ಞಾನವಾದಾಗ ಕೆಲವುವೇಳೆ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಭಿನ್ನಗಳಾದ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಉದಾ: ಒಬ್ಬ ಕುರುಡನು ಒಂದು ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಮಡಿಕೆಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದು. ಆದರೂ ಮಡಿಕೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಯಲ್ಲದೆ ಆದರಗುಣವಾದ ಬಣ್ಣದ ಜ್ಞಾನವು ಅವನಿಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅನುಭವಿಸಿದ್ಧವಾದವಿಷಯ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದರೂ ಅವನ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾದಾಗ ಅವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಐಕ್ಯದ ಜ್ಞಾನ

ಉಂಟಾಗಬದಿರಬಹುದು.ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನ ಯುಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದೋಷ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತವಾದಿಗಳು ಹೇಳಬಹುದು.

ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ ಇರುವದು. ವಸ್ತುಗಳೂ ಅವುಗಳ ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಗುಣಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಗಳಾದರೂ ಈ ಭೇದವನ್ನು ಸವಿಶೇಷಾಭೇದ ವೆಂದು ದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು. ಆ ಭೇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಶೇಷವಿದೆ. ಅದರ ಮಹಿಮೆ ಏನೆಂದರೆ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಎರಡುವಸ್ತು ಅಥವಾ ಗುಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವ್ಯರಹಾರವು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ. ವಿಶೇಷವು ಭೇದಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಆದುದರಿಂದ ಮಡಿಕೆಯ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಮಡಿಕೆಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಅದರ ಬಣ್ಣಜ್ಞಾನವು ಈ ವಿಶೇಷದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಆಗದಿರಲು ಸಾಧ್ಯ ಆದರೆ ಈ ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಅದ್ವೈತವಾದಿಗಳು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಅವರು ಅಂಗೀಕರಿಸುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾದಾಗ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗದಿರುವ ಧರ್ಮಗಳಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವಿದಿಲ್ಲ.

ಮೂ: 'ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ಸ್ವ ರೂಪಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಧಾವಾಚ್ಚ ನಾಜ್ಞಾನಂ ಕಸ್ಯಚಿದಾವರಕಮ್'॥

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವರಣಕಾರರೆಂಬ ಅದ್ವೈತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಿಲ್ಲ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಿಲ್ಲ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ವೇದಾದಿಗಳು ಐಕ್ಯವಿಯಕ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವವು. ಈ ಅಜ್ಞಾನವು ತೆರೆಯಂತೆ (ಪರದೆಯಂತೆ) ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವದು. ತೆರೆಮರೆ- ಯಾದೊಡನೆಯೇ ಅಥವಾ ನಾಶವಾದೊಡನೆ ವಸ್ತುವು ಹೇಗೆ ತೋರುವದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ತೆರೆಯನಾಶವಾದೊಡನೆ ಅದರಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಐಕ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ತೋರುವದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವು ತೆರೆಯರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವದೇ ಆಗಿರುವದು ಹೀಗೆ ವಿವರಣಕಾರರ ಮತವಿರುವದು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಅದ್ವೈತಮತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆವರಣ (ತೆರೆ)ವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ತೆರೆಯು

ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನೋ ಅಥವಾ ಅದರ ಧರ್ಮವನ್ನೋ ಮರೆಮಾಡಬಹುದು. ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಧರ್ಮವೇ ಇಲ್ಲದದ್ದಿರೆ ತೆರೆ ಎಂಬುವದೇ ಇರಲಾರದು.ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಮತ್ತು ತೆರೆ ಇವುಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೇ ಇರುವವು. ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇರದಿದ್ದರೆ ತೆರೆ ಎಂಬುವದೇ ಇರಲಾರದು. ಅಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ತೆರೆಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಅವನ ಯಾವದಾದರೂ ಧರ್ಮವನ್ನಾಗಲೀ ಮರೆಮಾಡಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನುಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದುದರಿಂದ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆವರಣವೇ(ತೆರೆಯೇ) ಕೂಡಲಾರದು ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನಲ್ಲಿಯ ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು (ವಿಶೇಷವನ್ನು- ಅಂದರೆ ಐಕ್ಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು) ಅಜ್ಞಾನರೂಪ ಆವರಣವು ಮರೆಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷವೇ ಇಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವ ತೆರೆ ಇರಬಹುದೇ? ಅರ್ಥಾತ್ ಆವರಣರೂಪ ಅಜ್ಞಾನವು ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವರಣಕಾರರ ಮತದ ಸಮಾಧಾನವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ವೇದಾದಿಗಳು ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಗಳೇ ಆಗುವವು.

'ಸಿದ್ಧಂತು ನಿವರ್ತಕತ್ಮಾತ್' ಎಂದು ವಿವರಣಕಾರರವಾಕ್ಯ(ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದರಿಂದ).

ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲ ಸರಿಯೇ, ಆದರೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ ಎಂಬುದು ದೋಷತಾನೇ ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿರುವದು- ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ತಾನೇ ಹೊರಟಿರುವವು.ಆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಏನುಮಾಡಬಲ್ಲವು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಐಕ್ಯವೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳೇ ಆಗುವವು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವದು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತೆಯು ದೋಷವೇ ಆಗುವದು.

ಮೂ:'ಅನಧಿಗತಾರ್ಥಗಂತೃಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚ ತನ್ಮತಮ್॥'

'ಅವರ (ಅದ್ವೈತಮತದವರ) ಅಭಿಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ತಿಳಿಯದೇ

ಇರುವ ಸತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಧನ.' ಇಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೇ ವೇದಾದಿಗಳು ಬೋಧಿಸಿದರೆ, ವೇದಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಬೇಕಾಗುವವು. ಭಾಟ್ಟಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. 'ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಪ್ರಮಾಣವು.'

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಐಕ್ಯವು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಅನಧಿಗತವಾದುದಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದಿರುವದಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ (ಯಾವಾಗಲೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇ ಸರಿ). ತಿಳಿದದ್ದನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿದರೆ ವೇದಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಗಲಾಗವು.

ವೇದಾದಿಗಳು ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಐಕ್ಯವು ಅಯಥಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ವೇದಗಳು ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾಗುವವು. ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದರೆ ಅನಾರಂಭಣೀಯಗಳಾಗುವವು. ಎಂದು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅದೇ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪಾದಕ ಎಂದರೆ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಇಲ್ಲದಾರುವದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಈಗ ವಿಚಾರ ಮಾಡವರು.

ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಇರದಿದ್ದರೆ ಅವು ಅನಾದರಣೀಯಗಳೇ ಆಗುವವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಅಧಿಕಾರಿ. ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳು ಇರುವವು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಜೈಮಿನ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನವಲಂಭಿಸಿ ಕುಮಾರಲಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂಬ ಎರಡು ಮತಗಳು ಇರುವವು. ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟನ ಮತವೇ ಭಾಟ್ಟಮತವು. ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಗಳು ಕೂಡಲಾರವು.

ಮೂ:ಅಜ್ಞಾನಾಸಂಭವಾದೇವ ತನ್ಮತಮಖಿಲಮಪಾಕೃತಮ್।

(ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗನುಸಾರ) ಅಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮತವಾದ ವಿಷಯಾದಿಗಳು ನಿರಾಕೃತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯಾರತಿಳಿವಳಿಕೆಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೊರಟಿರುವವೋ ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ

ಅಧಿಕಾರಯು; ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಏನುಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅದು ವಿಷಯು; ಆ ವಿಷಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವೇ ಪ್ರಯೋಜನ, ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರಬೇಕು; ಅಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ವಿಷಯಜ್ಞಾನವೋ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರಬೇಕು;ವಿಷಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಲಭಿಸಬೇಕು.

ಈಗ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯಗಳು ಕೂಡಲಾಗವು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂಬುದಿದ್ದರೆ ಯಾವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಯಾರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಏಳುವವು. ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲದಮೇಲೆ ವಿಷಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೇಗೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಪ್ರಯೋಜನ ಸಂಬಂಧಗಳಂತೂ ಇನ್ನೂ ದೂರ ಸರಿಯುವವು.

ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಬೇರೆರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಇರಲಾರವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಐಕ್ಯವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿರುವಷ್ಟೇ. ಅದು (ಐಕ್ಯವು) ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದೇ ಅಥವಾ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ? ಐಕ್ಯವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದು ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಐಕ್ಯವು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾವುದಾಗಿದ್ದು ಸತ್ಯವಾದುದಾದರೆ ಅದ್ವೈತ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವದು. ಆತ್ಮ ಒಂದೇ ಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವವರು ಈಗ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಐಕ್ಯವು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವದು.

ಮೂ:'ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಚೈಕ್ಯಸ್ಯಾತತ್ವಾವೇದಕಂ ಆಗಮಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್।
ಸತ್ಯತಾ ಚ ಭೇದಸ್ಯ'।।

'ಐಕ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ಆಗುಮವು ಅತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವದು. ಅಲ್ಲದೇ ಐಕ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ಐಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಜೀವೇಶ್ವರ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.'

ಐಕ್ಯವು ಆತ್ಮಭಿನ್ನವಾದುದು ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಾದಿಗಳು ಅತಾತ್ಪರ್ಯವೇದಕಗಳಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಅಯಥಾರ್ಥವದುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೇದಾದಿಗಳು ಅತಾತ್ಪರ್ಯವೇದಕಗಳಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವವಗಳಾಗಿ) ಅನಾರಂಭಣೀಯಗಳೇ ಆಗುವವು. ಇಷ್ಟೇಅಲ್ಲದೇ ಐಕ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದಭೇದವು (

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ) ಸತ್ಯವೇ ಆಗುವದು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಐಕ್ಯವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಆದರೆ ಆತ್ಮನಂತೆ ಅದೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾಗುವದು. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾದುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಎಂಬದು ಸಿದ್ಧಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಮೂ: 'ಏವಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್'॥

'ಹೀಗೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು.'

ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನವೇ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ವಿಷಯವೂ ಕೂಡಲಾರದೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಕೂಡಲಾರದು.ಮೋಕ್ಷವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷವೆಂಬದು ಅದ್ವೈತಪ್ರಕಾರ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿಯು.ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಇರಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇರಲಾರದು.

ಮೂ: 'ಸ್ವರೂಪತ್ವಾನ್ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮೇವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್'॥

ಮೋಕ್ಷವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವರೂಪವು(ಬ್ರಹ್ಮನು) ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಸದ್ಧವೇ ಆಗಿರುವದು. ಆದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗೆಪ್ರಯೋಜನವೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದುದೇ ಎಂದು ಅದ್ವೈತಮತದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

'ಆತ್ಮೈವ ಅಜ್ಞಾನಹಾನಿಃ'-ಆತ್ಮನೇ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿಯು, ಆತ್ಮನು ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧನಾದುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯು ಅವನೇ ಆದರೆ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದೇ ಬಗೆಯಬೇಕು.ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞಾನವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ತಾನೇ ಏತಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಯಾರು? ಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಡಬಾರದಲ್ಲವೇ? ಸಿದ್ಧವಾದುದು ಸಾಧನಾರ್ಹವಾಗುವದೇ?

ಕೇವಲ ಆತ್ಮನೇ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನೇ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಎಂದು ಹೇಳುವೆವು. ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗುವವನು. ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನು ಕರ್ಮನಾಗುವವನು. ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು. ಆದುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನು ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರೂಪಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಆನಂದಬೋಧಮತವು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬೇರೆರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದು.

('ಅವಿದ್ಯಾಸ್ತಮಯೋಮೋಕ್ಷ ಸಾಸಂಸಾರ ಉದಾಹೃತಃ')

(ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಕಾರರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ತತ್ವಪ್ರದೀಪಿಕಾಕಾರರಮತ)

ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಸರಿ; ಆದರೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರವಾದದ್ದು. ಅದು ಸತ್ಯವಾದುದಲ್ಲ.ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಎರಡು ಸತ್ಯಗಳಾಗುವವು. ಇದು ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಭಂಗ.ಇದು ಅಸತ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಇದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು ಅಥವಾ ಅದು ತೋರುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಸತ್ಯವಾದುದು ಅಸತ್ಯವಾದುದು ಅಲ್ಲ. ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯದಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯಾದುದೆಂದು (ಅಂದರೆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂದು) ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ ಹೀಗೂಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಈ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂಬ ಪ್ರಾಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು ಅಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದು ಅಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರಲೇಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ್ದಾಗಿದುವದು. ಇಂತಹ ಮೋಕ್ಷವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಹೇಳುವೆವು.

ಮೂ : 'ಅಜ್ಞಾನಾಸಂಭವಾದೇವ ಚತುರ್ಥಪ್ರಕಾರಾಭಾವಾತ್ ಪಂಚಮಪ್ರಕಾರತಾಪಿ ನಿರಸ್ತಾ'।।

'ಅಜ್ಞಾನವೇ ಕೂಡದಿರುವದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯು ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ್ದು ಎಂಬದೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.'

ಮೋಕ್ಷವು ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುದು. ಇದು ಆನಂದಬೋಧರಮತ. ಆದರೆ ಅದು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೇ ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನವೇ ಕೂಡದಿದ್ದಮೇಲೆ ಅದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ್ದು. ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ್ದು ಮುಂತಾದವಿಚಾರಗಳೇ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬದು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದು ಆದರೆ ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರವಾದುದು(ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ) ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯು ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ಮತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ(ಬ್ರಹ್ಮ)ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾದುದೆಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಅದರಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಬಗೆಯುವದು.ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದಾದರೆ ಅದು ಅಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನದಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿವೃತ್ತಿ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಲಾರದು. ಮಡಿಕೆಯೇ ಮಡಿಕೆಯನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

ಸತ್ಯವಾದುದು ತೋರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅದ್ವೈತಮತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುವದು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಗೇ ಕೂಡದಿದ್ದರೆ ಅದರ ವಿಚಾರವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ತೋರುವದಾದರೆ ಅಸತ್ಯವಾಗಲಾರದು.

ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಡಿಕೆಯು ಮಣ್ಣಿನಕಾರ್ಯವು ಮಡಿಕೆ (ಕಾರ್ಯ) ಇರುವಾಗ ಮಣ್ಣು ಇರಲೇಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಕಾರ್ಯ ಆದಾಗ ಅಜ್ಞಾನವಿರಲೇಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಅದರನಾಶ ಎರಡೂ ಇರಬೇಕು. ಇದು ಅಸಂಭವವಾದದ್ದು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬದೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆ ಸತ್ಯವಾದುದು. ಮೊಲದಕೋಡು ಅಸತ್ಯವಾದುದು. ಎದುರಿಗಿರುವ ಮಡಿಕೆ ಸತ್ಯವಾದುದು. ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಈ ಮಡಿಕೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಈ ಮಡಿಕೆ ಅಸತ್ಯವಾದುದು. ಅಂದರೆ ಸ್ಥಳವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಅದೇ ಮಡಿಕೆಯು ಸತ್ಯ ಅಸತ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ಸತ್ಯಾ ಅಸತ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಗುವವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನ ನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು ಐದನೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಉಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭಾವಿತವು.

ಮೂ: 'ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದೆವಾಧಿಕಾರೀ ಚ।
ತದಭಾವಾದೇವ ಸಂಬಂಧೋಪಿ'॥

ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಅದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ವಿಷಯಾದಿಗಳಿರದಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಎಂತು?

ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಿ ಇರಬಹುದು. ಮತ್ತು ಯಾವವಿಷಯ ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡುವನೋ ಅವನೇ ಅಧಿಕಾರಿ ಎನಿಸುವನು. ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಮೇಲೇ ಅಧಿಕಾರಿಯಾರಿರುವನು? ಸಂಬಂಧ ಎಂಬುವದು ಇರುವವಸ್ತುಗಳಿಗೆ. ಅಧಿಕಾರಿ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನಗಳೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಎಂಬುದೇ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೇದಾದಿಗಳು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವು ಎಂದು ಹೇಳಿದರಮ ಅದ್ವೈತ ಮತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಅವುಗಳು ಅನಾರಂಭಣೀಯಗಳೇ ಅಗಬೇಕಾಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲ.

ಪರಮ ಆಪ್ತರಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದವಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದರಂದ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವರೇ ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದುದೇ ಹೊರತು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸರುವರು.

ಮೂ: 'ದ್ವಾವಿಮೌ ಪುರುಷೌ ಲೋಕೇ ಕ್ಷರಶ್ಚಾಕ್ಷರ ಏವ ಚ।
ಕ್ಷರಾಃಸರ್ವಾಣಿಭೂತಾನಿ ಕೂಟಸ್ಥೋಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ।
ಉತ್ತಮಃಪುರುಷಸ್ತ್ವನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದಾಹೃತಃ।
ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಮಾವಿಶ್ಯಬಿ ಭರ್ತ್ಯವ್ಯಯ ಮೀಶ್ವರ।
ಯಸ್ಮಾತ್‌ಕ್ಷರಮತೀತೋಹಮಕ್ಷರಾದಪಿಚೋತ್ತನಶ್ರ।
ಅತೋಸ್ಮಿಲೋಕ್ ಖೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿಚಶ್ರ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ।
ಯೋಮಾಮೇವಮಸಮ್ಮೂಢೋ ಜಾನಾತಿ
ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್।

ಸ ಸರ್ವವದ್ಭಜತಿಮಾಂ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಾರತ ' ||
ಇತಿ ಗೀತಾ||

ನಿಯಮ್ಯ (ಅಸ್ವತಂತ್ರ್ಯ) ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷರ ಎಂಬ ಎರಡು ಚೇತನ ವರ್ಗವಿರುವದು. ಬ್ರಹ್ಮನೇ (ವಿರಿಂಚಿ) ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಕ್ಷರರೆನಿಸುವರು ಕೂಟಸ್ಥ(ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು) ಅಕ್ಷರಳೆನಿಸುವಳು. ಇವಳಿಗೆ ಭಿನ್ನನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಶ್ರುತಿಮೊದಲಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಯಾವಾತನು ಮೂರುಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನೆ ನಾಶರಹಿತನಾದ ಈಶ್ವರನು ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸಿರುವದರಿಂದ ನಾನೇ (ಕೃಷ್ಣನೇ) ಪುರಾಣವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ದನಾಗಿರುವೆನು ಯಾವಾತನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೇ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಅವನು ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸಕಲ ಚೇತನಾಚೇತನ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದೂ ಸಿದ್ದಿಸುವದು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವನು ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಈ ಮಹಾಪುರುಷನನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಈಮಹಾಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಉದ್ದೇಶವು. ಅಂತಹ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅವನ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತನಾಗುವವನು.

ಮೂ : 'ಇಂದ್ರಿಯೇಭ್ಯಃಪರಾಹ್ಯಾರ್ಥಾ ಅರ್ಥೇಭ್ಯಶ್ಚ ಪರಂಮನಃ|
ಮನಸಸ್ತು ಪರಾಬುದ್ದಿರ್ಬುದ್ಧೇರಾತ್ಮಾಮಹಾನ್ಪರಃ||
ಮಹತಃಪರಮವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಾತ್ಪುರುಷಃಪರಃ ।
ಪುರುಷಾನ್ನಪರಂ ಕಿಂಚಿತ್ಸಾಕಾಷ್ಟಾಸಾಪರಾಗತಿಃ'||
ಕಠೋಪನಿಷತ್||

ಇಂದ್ರಿಯಭಿಮಾನಿಗಳಿಗಿಂತ ಅರ್ಥಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಉತ್ತಮರು ಅರ್ಥಾಭಿಮಾನಿ ಗಳಿಗಿಂತ ಮನೋಭಿಮಾನಗಳೂ ಉತ್ತಮರು ಅವರಿಗಿಂತ ಬುದ್ದಿತತ್ವ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಉತ್ತಮರು. ಬುದ್ಧಿತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ

ಮಹತ್ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಉತ್ತಮರು ಮಹತ್ತಿನಗಿಂತಲೂ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯು ಉತ್ತಮಳು ಅವ್ಯಕ್ತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮಹಾನ್, ಅವನೇ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮನು ಅವನೇ ಅವಧಿಯು, ಅವನೇ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. (ಕ.ಉ.)

ಕಠೋನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ತಾರಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ತತ್ವವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಮಹಾಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀ ಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಪರಮ ಪ್ರಾಪ್ಯನು ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಸಾರನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಮೂ:'ಓಂ ಭೂಮ್ನಃ ಕ್ರತುವಜ್ಞಾಯಸ್ತ್ವಂತಥಾಚ ದರ್ಶಯತಿ ಓಂ'॥

॥ಬ್ರ. ಸೂ.॥

'ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವರೂಪವಾದ ಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಭೂಮತ್ವಗುಣವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದುದು, ಕ್ರತುವಿನಂತೆ'.(ಹಾಗೆ ಮಂ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ)

ಇದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷನೆ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಭೂಮ ಎಂಬುವ ಗುಣವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ಅಂತರ್ಭೂತಗಳು. ವಿಶ್ವಜಿತ್ ಮುಂತಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರತು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲದರ ಫಲಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ ಹಾಗೆ ಭೀಮತ್ವಗುಣವು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.

ಮೂ:'ಇತಿ ವಿಷ್ಣೋಃಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮೇವ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರತ್ವೇನ ಭಗವತಾ ಅಭಿಹಿತಮ್'॥

ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಶ್ರುತುಗಳಿಂದಲೂ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು.

ಮೂ:'ಇತಿಸರ್ವಜ್ಞಮುನಿನಾ ಮಾಯಾವಾದ
ತಮೋಽಖಿಲಮ್।
ನಿರಸ್ತಂ ತತ್ವವಾದೇನ ಸತಾಂಸಂಶಯನುತ್ತಯೇ'॥

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಸಂಶಯನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮಾಯಾವಾದವೆಂಬ ಕತ್ತಲು ಸರ್ವಜ್ಞಮುನಿಗಳಿಂದ ನಿರಸ್ತಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆ ರೂಪವಾದ ಮತವು ಸಜ್ಜನರ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಲುವಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವರೀತಿಯಿಂದ ನಿರಾಕರಣೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹೀಗೆ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಮೂ : 'ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂನ ಭೂತೋನ ಭವಿಷ್ಯತಿ।
ಏತೇನ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯೇನ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಸಾಧಯಾಮ್ಯಹಮ್'।

ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರಾದವರು ಯಾರೂ ಈಗ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಮುಂದೆಯೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುವೆವು.

ಈ ಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುಗಿಸುವರು. ನಾರಾಯಣನ ಸಮರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುವದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವದು. ಈ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುವೆವು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವದು.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತಂ
ಮಾಯಾವಾದ ಖಂಡನಮ್ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್
ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

ಪುಸ್ತಕ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ

ವೇದಾಂತ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್

ಅಪ್ಪೂರಾವ್ ರಸ್ತೆ, 6ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ,
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು–560018
ದೂರವಾಣಿ : 26507590

ಪೂಜಾ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್

ನಂ.65, ಪಾರ್ವತಿಭವನ, 6ನೇಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ,
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು–560018
ಸಂಚಾರವಾಣಿ : 9900384329

ವಂದನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್

24/1, ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ, 4ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ,
9ನೇ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು–560019
ದೂರವಾಣಿ : 26770826

ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನದ ಪ್ರಕಟವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಖಂಡನತ್ರಯ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ – ಪ್ರೊ. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿರಾವ್ 35/–
2. ಶ್ರೀಮಣಿಮಂಜರೀ (ಛಲಾರಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಹಿತ)
   ಅನುವಾದಕರು – ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ಕೆ.ಸತ್ಯನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ 70/–
3. ಹನುಮದ್ವಿಲಾಸ – ತಿಪ್ಪಣ್ಣಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ 40/–
4. ಪ್ರಮಾಣ ಚಂದ್ರಿಕಾ (ಛಲಾರಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ)
   ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದಕರು – ಅಶ್ವತ್ಥ್ ನಾರಾಯಣಚಾರ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯ 85/–
5. ಶ್ರೀ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ – ಋಗ್ವೇದೀಯ
   ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರ, ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಸಂಧತೀರ್ಥರ
   ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಾಭಿನವತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯೊಂದಿಗೆ 50/–
6. ತತ್ತ್ವಸುವ್ವಾಲಿ (ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ವಿರಚಿತ) 30/–
9. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿ (ಶ್ರೀಸತ್ಯಸಂಧತೀರ್ಥರು ವಿರಚಿತ) 70/–

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಶ್ರೀವೇಂಕಟೇಶ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಹುಲಿಮುನಿಚಾರ್ಯರ
   (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಂದಿಗೆ) 210/–
2. ಪ್ರಪಂಚಮಿತ್ಯಾತ್ಮಾನಖಂಡನ ಟೀಕಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿಯೊಂದಿಗೆ 70/–
3. ಉಪಾಧಿಖಂಡನ, ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ
   ಮತ್ತು ರೊಟ್ಟಿ ಸೇತುಮಾಧವಾಚಾರ್, ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಮಲಂಕೃತ 60/–
4. ಮಾಯಾವಾದಖಂಡನ, ಶ್ರೀ ಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕಾ, ಶ್ರೀನಿವಾಸತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ
   ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರ ಟಿಪ್ಪಣಿ – ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ಸಮೇತ 65/–

ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕಟಣೆ

1. ತತ್ತ್ವೋದ್ಯೋತಃ ಟೀಕಾ ನಾರೋಪಂತೀಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯೊಂದಿಗೆ,
   (ನಾರಾಯಣೀಯಂ) ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ದ್ವಾರಕನಾಥಾಚಾರ್ಯ
2. ಶ್ರೀ ವೇಂಕಟೇಶ ಮಹಾತ್ಮೆ – "ಆದಿತ್ಯ ಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ"
   ಛಲಾರಿ ಶಿಷ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಂದಿಗೆ
   ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ – ವಿದ್ವಾನ್ ದ್ವಾರಕಾನಾಥಾಚಾರ್ಯರವರಿಂದ

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಶ್ರೀ ಸಮೀರ ಸಮಯ ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ
ನಂ. 16, "ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ", ಭಾರದ್ವಾಜ ಕುಟೀರ, 1ನೇ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ,
ಬೆಂಗಳೂರು–560 003. ದೂರವಾಣಿ : 2356 0427